

ספר שני

(ממות הורדוס עד מלחמת אספסינוס)

[משנת ג'א תשנ"ו עד ראשית האביב ג'א תתכ"ז—4 לגני סנין א'ה עד 67 לסנין א'ה]

פרק ראשון, א (קדמוניות, י"ז, ה, ד). מן הפרשה הזאת אנו למדים עד כמה היה המנוג העתיק, לעשות פרה לכבוד בשמת המת (ירמיה, ט"ז, ז—ח; יחזקאל, כ"ד, י"ז), משלש בקרב העם בימי הבית השני. בתלמוד (כתובות, ה, ע"ב) תזכרו הכוסות, שתקנו חכמים בבית האבל, וגם ההוצאות המרבות של כבוד המתים («בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממתו»). — ב. הכהן הגדול הנזכר כאן הוא יועזר בן משפחת ביתוס, שהקים אותו הורדוס לכהן גדול אחרי דחותו את מתתיה בן תאופילוס ממשרתו מחמת המהומה שקמה בבית המקדש על ידי החכמים. כנראה, חזק הכהן הגדול הזה את ידי הורדוס במשפט אשר עשה לחכמים שפוצצו את הנשר, ועל כן נשגא על העם מאד (עין קדמוניות, י"ז, ו, ה). אחרי-זמן דחה אותו ארכילאוס מכהנתו (שם, י"ז, י"ג, א). — ג. «קדמוניות», י"ז, ט, א—ג.

פרק שני (קדמוניות, י"ז, ט, ג, עד סוף הפרק). — א. פופלכ, שיצא יחד עם ארכילאוס, לא הזכיר בקדמוניות. תלמי, שבידו הפקיד הורדוס את טבעתו ואת חותמו ואת צואתו, נסע אל רומי לא לדבר טוב על ארכילאוס, כראם למסור את הצואה ואת תוספת הצואה בידי הקיסר. אף כי היה אחי ניקולאוס הנוטה אחרי ארכילאוס, חזק הוא את ידי אנטיפס. — ד. הקיסר לא שלח את טענות בני הורדוס אל מועצת-החוקנים, כראם קרא לבית-דין של משפחתו ואוהביו להחליט דבר. — ה. עד-כמה היה אנטיפטרוס בן שלמית צבוע ואיש-מרמה אנו רואים מזו, כי האשים את ארכילאוס על קראו דרור (לפי המספר למעלה, לא היה זה מעשה ארכילאוס—אלא מעשה שלמית אמו של אנטיפטרוס); לאסירי אביו—ב. קדמוניות" מבאר כי אלה הם טובי היהודים שאסר הורדוס באצטדין אשר ביריחו והקדישם להרג—ויחד עם זאת שפך דמעות על הרצח שעשה ארכילאוס לעולי הרגלים. — ג. הטוב וגם הרע, (ספר א, פרק ג—ספר ב, פרק ב)

אחרי מות הורדוס

שעשה ארכילאוס, נדרש עידי שונאיו לגנותו! ניקולאוס ענה אותם כהלכה — כי באמת לא היו יתר בני הורדוס טובים מארכילאוס.

פרק שלישי (קדמוניות, י"ז, י, א-ג).

פרק רביעי (קדמוניות, י"ז, י, ד-ח). א. לפי דברי המחבר ב"קדמוניות", בקש יהודה הגלילי לקחת לו את המלוכה. — ב. לפי דברי ה"קדמוניות", שרפו המורדים את ארמון המלך אשר עידי אמתוס (חמת) בעבר הירדן; אולם הגרסה בית הרם (בית-רמתה) = דיוס או יוליס, שנמצאה כאן, היא קרובה יותר לשקול הדעת.

פרק חמישי (קדמוניות, י"ז, י, ט-י).

פרק ששי (קדמוניות, י"ז, י"א). א. לפי המספר בספר "קדמוניות", בחר כל העם המשים זקנים ושלח אותם אל הקיסר, לבקש ממנו חפש ושלטון-עצמי (אבטור-נומיה). אין לדעת את הסבה, מה ראה נרוס, שהיה אוהב ארכילאוס, כמבאר להלן, לתת רשות לצירים האלה ללכת אל הקיסר ולהרצות לפניו את טענותיהם נגד ארכילאוס. ב"קדמוניות" (י"ז, י"א, א) נראה קצת, שהאמין הנציב הזה, כי הקיסר יחלק את נחלת הורדוס לכמה חלקים, וקצתם יתן בידי בניו, וחלק אחד — עם ירושלים — יתן לעם לשלוט בו תחת חסות הרומאים. הצירים היהודים לא רצו לדבר על חלוקת הממלכה, רק דרשו לשחרר את כל עם היהודים משלטון בית-הורדוס. — ב. טענות היהודים נמצאו ב"קדמוניות" באריכות יתרה. — ג. לפי "קדמוניות" (י"ז, י"א, ד), היתה תבואת השנה של ממשלת ארכילאוס שש מאות ככר (ולא ארבע מאות, כמו שכתוב כאן), ויחד עם הכנסות אנטיפס לפיזיפוס ושלמית עלתה תבואת כל נחלת הורדוס (מלבד הערים עזה, גדור וסוסימא, שקרע הקיסר מעל גבול ירושיו) לתשע מאות וששים ככר. בימי אגריפס היו הכנסות כל הארץ הזאת אלף ומאתים רבוא אדרכמונים (דרכמות), — שהם אלפים ככר אטיקה (קדמוניות, י"ט, ח, ב).

פרק שביעי (קדמוניות, י"ז, פרק י"ב וי"ג).

ד. יובה היה מלך בנומידה אשר באפריקה (והמחבר קרא לארץ זו בשם הכללי לוב, שנקראה בו אפריקה הצפונית ממערב למצרים) והיה מפרסם בהשכלתו בדרו ונחשב גם לסופר בעל-כשרון. ארכילאוס נשא את גלפירה שלא כדיון ישראל, כי היתה אשת אחיו, שהשאר בניו, ואסורה לו על-פי התורה. אולם באטור-עקיות לא הקפידו בני הורדוס. וככה נשא גם אנטיפס את אלמנת אחיו הירודיה, אף כי ילדה בת לבעלה הראשון. בסוף ספורי המעשים האלה מוסיף יוסיפוס ב"קדמוניות", שספר את עניני החלומות הנבואיים של ארכילאוס ואשתו, יען כי מצא בהם מופת מיוחד לנצחיות הנשמה וגם להשגחה הפרטית של האלהים. — עם ראשית הפרק הזה נפסק המקור של יוסיפוס, ספר ניקולאוס איש דמשק.

פרק שמיני (קדמוניות, י"ח, א).

ב"קדמוניות" מספר גם על-דבר קויריניוס הנציב אשר בטוריה, שבא יחד עם קופוניוס, הנציב שהוקם בארץ יהודה, אל הארץ לשאת את ראש התושבים ולהעריך את רכושם (לעשות רשימה. בין-נית: אפוגרפי; ברומית: צנטוס). הרשימה הזאת הופרה גם באונגליין של לוקס, ב, א-ה, אלא שכאן הקדים את זמנה לערך י"ב שנה (מדבריו יוצא, כי המעשה הזה היה בסוף ימי מלכות הורדוס). לשם הרשימה הזאת הכרחו היהודים ללכת איש לעירו (למקום מולדתו) ולעמוד שם ברשומים. — את הרשימה הזאת הביא יוסיפוס (ב"קדמוניות") בקשר עם צמיחת כת קנאי החרות. לפי דבריו, לא רצו היהודים בתחלה למלא את רצון הנציב, עד אשר חזקו עליהם דברי מי שהיה כהן גדול, יעזר בן ביתוס, ואז התרצו כלם לעמוד על הרשימה. אולם יהודה הגולני יליד עיר גמלא יחד עם הפרושי צדוק הסיתו את העם להתקומם לשלטון (ספר ב, פרק ב-ה)

הרומאי, בהעירם את לבו, כי קבלת על הרומאים במנוחה היא עברה על דין-התורה המפרש ("כי לי בני ישראל עבדים"). רעיון שני החכמים האלה היה, כי אין עבדות בשר-ודם יכולה להיות בכפיפה אחת עם עבדות שמים. הם יסדו את "הכת הרביעית" (נוסף על הצדוקים הפרושים והאסיים), היא כת הקנאים. מזה נראה, שיהודה בן ארץ הגלילי, כמו שהוא נקרא כאן, המיסד של כת הקנאים, לא היה יהודה בן חזקיה הגלילי, שהקים מרד בראשית שלטון ארכיאלאוס (למעלה, פרק ד, א; קדמוניות, י"ז, י, ה), כי אם חכם אחד מעיר גמלא אשר בגולן, וכאן נקרא בשם הגלילי, כנראה, מפני שפעלתו היתה בגליל, או מפני שגמלא, — עיר שפלה ישראל בקרב מדינה שאוכלוסיה היהודים היו מועטים לפי הערך, כמו הגולן, — נחשבה סניף למדינת הגליל שמעבר לים גינוסר, — וכמוכן קבל יוסף בן מתתיהו, כשהוקם לנציב בגליל מטעם הממשלה הלאומית שבירושלים, גם את העיר גמלא אל משמעתו. יהודה הגלילי (ולא הגולני!) הוזכר גם ב"ברית חדשה" בספר מפעלי הצירים (ה, פסוק ל"ז): בשעה שעמדו האפוסטולים הנוצרים פטרוס וסיעתו למשפט הסנהדריה בירושלים, קם על רגליו אחד הפרושים, הוא גמליאל מורה-התורה" (רבן גמליאל הזקן), למצא להם צד זכות, וספר על תודם משיח-השקר. ואחר-כך הוסיף: "ואחריו קם יהודה הגלילי בימי הרשימה והמרד את העם הנוטה אחריו; הוא נהרג וכל השומעים לו נמצאו". יוסיפוס לא ספר כאן וגם לא ב"קדמוניות" על-דבר רצה יהודה הגלילי על-ידי הרומאים. אולם הדבר מובן מעצמו. כמוהו נהרגו גם שני בניו (עין קדמוניות, כ, ה, ב). כת הקנאים, שישד יהודה, נטתה בכל עניגי הדת אחרי הפרושים (כפי שבאר יוסיפוס בקדמוניות, י"ח, סוף פרק א), ורק בזה שנו הקנאים, כי רעיון מלכות-שמים היה קשור אצלם ברעיון החרות המדינית, וסרבו לקבל מלכות בשר-ודם. לשם החרות הלאומית הקדושה בעיניהם עמדו בכל הנסיונות ולא פחדו משום ענויים, וגם הקשיחו רחמיהם מקרוביהם ואוהביהם כשנראו אלה בעיניהם לבוגדים בחרות העם (קדמוניות, י"ח, א ו). — ב. מפרשה זו ואילך מדבר יוסף על האסיים, הכת המיוחדת, שמספר חבריה היה בזמנו ארבעת אלפים איש (קדמוניות, י"ח, א, ה), וברבם ישבו במדבר — לאמר, במדבר יהודה (בקרבת עין-גדי). יוסיפוס בקש בימי עלומיו להכיר את הכת הזאת ואת מנהגיה ושמש את אחד האסיים היושבים במדבר, ושמו בְנוּס (חיי יוסף, פרשה ב). אולם ימי שבתו בין האסיים לא ארכו, ובהיותו בן תשע-עשרה שנה כבר נחשב על כת הפרושים. יוצא מזה, שלא הגיע יוסיפוס אל מעלת החברים הגמורים שבמסדר האסיים, ולא ידע את סודותיהם ואף לא את מנהגיהם על-בריתם, ובתור עומד מבחוץ אינו נאמן לנו ביותר בעדותו על-דבר האסיים, ואף-על-פי-כן הדברים האמורים כאן הם המקור העיקרי לידעת האסיים, ובספר "קדמוניות" כתב המחבר רק דברים קצרים ומועטים על חיי המסדר הזה, אחרי שהעיר, כי כבר דבר על זה ברחבה בספרו "מלחמת היהודים" (קדמוניות, י"ח, א, ב). מלבד יוסיפוס ספר על האסיים גם סילון איש אלכסנדריה בספרו הנקרא "כי כל צדיק הוא בן חורין" (ברומיה: Quod omnis probus liber בספר איסיביוס איש קיסריה, הנקרא Praeparationes evangelicae, ספר ה, א. גם הסופר הרומי פליניוס, שמת בימי הקיסר טיטוס, וכתב את דבריו בעונה אחת עם יוסיפוס, או קדם לו, הזכיר בספרו "תולדות הטבע", ספר חמישי, י"ז, את האסיים בדברים אלה: "הם עם שאין בו נשים והוא נזר מתענוגי הבשר, וגם כסף אין לו, והוא עם נצחי, שבקרבו אין אדם נולד" (הפונה: אף כי אין האסיים מתרבים באופן טבעי, מפל-מקום אינם עוברים מן העולם, כי חברים חדשים נלזים עליהם בכל דור). וגם ספר עליהם, שהם יושבים במדבר (יהודה) אשר במערב ים-המלח. בספרות המשנה ובתלמוד לא נמצא שם האסיים, (ספר ב, פרק ת, א—ב) [כתות היהודים: הקנאים והאסיים]

מלבד — אולי — מקום אחד (ירושלמי, יומא, פרק ג, הלכה ז), שהוזכר שם „אסיא“ אחד, שידע את סוד השם המפורש, וקצת חוקרים חושבים, כי אסיא זה אין הוראתו רופא סתם, רק אסי. בלשם השם „אסיים“ החוקרים חלוקים: יש מי שאומר, כי היא המלה „אסיא“ — רופא בארמית, מפני שידעו האסיים את סגלות הצמחים ונחשבו לרופאי הגוף וגם הנפש; בקשר עמדה הם מביאים גם את השם „תרפבטים“, הנמצא בספר פילון בתור כנוי האסיים (אמנם למלה „תרפבטים“ ביונית שתי הוראות: א) העובדים המשרתים, גם עובדי־אלהים, והוראה זו עקרית; ב) הרופאים); ויש מי שאומר, כי „אסיים“ זו היא המלה הסורית „הסיא“ (ה„ח“ נהפך ל„א“ בלשון היונית), שהוראתה „קדושים“ — על יסוד דברי יוספוס ופילון בנדון האסיים צמחו בקרב החוקרים השערות רבות על־דבר מקור הכת הזאת. חוקרי ישראל ברבם חושבים, כי האסיים אינם אלא חבורה מיחדה שהתבדלה מקרב הפרושים ונהגה חמרות יתרות בחיי הדת, ביחוד בדיני השבת ובדיני הטהרה; אולם רבים מחוקרי אמות־העולם נוטים לראות בהשקפות האסיים השפעת דעות שבאו מחוץ ליהדות. אלה מוצאים בחיי האסיים מנהגים ודעות, שהתגלגלו אליהם מהשקפת־העולם הפרסית עם האמונה בנטי רשיות וביחוד בשלטון האור; אלה מרחיקים עוד ללכת ומוצאים את מקור השקפת האסיים בדעות ההזיית (ומוצאים סמוכים בהרצאת גאום הסיקרי אלעזר בן יאיר — להלן, ספר ז, פרק ת, פרשה ז, — כי ידעו היהודים את מנהגי ההזיית); אלה מבקשים להשקפת האסיים מקור מצרי או סורי — ואחדים (ובעקר צלר) רואים ביסוד דעות האסיים רעיונות של הפילוסופיה או המיסטיות מיסודם של הפתגוריים החדשים, וגם בזה היה להם יוספוס למופת, כי השהו פעם את האסיים לפתגוריים (קדמוניות, ט״ו, י, ד). — אם גם בספרות העברית הלאומית לא הזכירו האסיים בשמם, הנה רשמי השקפתם וגם זכרונות על־דבר בני חבורתם נמצאו בכמה מקומות. עוד בספר „קהלת“, המלא ספקות וסתירות, באו דעות שונות, שאנו מוצאים אותן אחר־כך אצל האסיים (על־פי דברי יוספוס ושאר הסופרים). ההשקפה השלילית על האשה נמצאה גם־כן בספר קהלת (ז, כ״ו): „ומוצא אני מר ממות את האשה... טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ללבד בה“. יוצא מזה, כי עוד בימי קהלת נמצאו אנשים, שמנהגייהם דמו למנהגי האסיים המאחרים. מחבר „קהלת“ בעצמו שנה אחר־כך את דעתו: „ראה חיים עם אשה אשר אהבת... כי הוא חלקך בחיים“ (קהלת, ט, ט) — מחשבה זו קרובה יותר להשקפת הפרושים. בספרות המשנה הזכירו „ותיקין“, „הסידים הראשונים“, „טובלי שחרית“ (ביונית נקראו אלה: *ἡμεροβασίται*) ויש יסוד להשערה, כי בשמות אלה נקראו האסיים או הקרובים אליהם במנהגייהם. — ג. שתוף הרכוש היה הצד המיוחד ל„מסדר“ של האסיים, עם חקיו הקבועים. גם אצל הפרושים נמצאו „חבורות“ (ועל־כן נקראו בשם „חברים“), אלא שכנראה, לא היה סדרן מצק כל־כך. הסיכה, שאסרו האסיים על עצמם כל הימים, היתה אסורה לפרושים רק בימות הצום (הנוזרים הנוצרים העתיקים קבלו את אסור הסיכה מן האסיים, ויש מהם שהרחיקו עוד ללכת ואף לא רחצו את פניהם במים). כמאמין למחצה וכופר למחצה בדעות האסיים כתב בעל קהלת (ט, ח): „בכל־עית יהיו בגדיך לבנים, ושמן על ראשך לא יחסר“. — ד. יחס האסיים לאורחים הבאים אליהם מובן מתוך רעיון שתוף־הרכוש. הכנסת אורחים נחשבה גם למצוה גדולה בהשקפת הפרושים. יוסף בן יוחנן למד: „יהי ביתך פתוח לרוח, והיו עניים בני־ביתך“ (אבות, א, ה). על יסוד מאמר זה והשלמתו: „אל תרבה שיחה עם האשה“ חשב לינק בשעתו את יוסף בן־יוחנן לאסי, ובכלל מצא במסכת אבות הרבה דעות מיסודם של האסיים. — ה. התחלת הפרשה הזאת היא חשובה מאד, כי היא נוגעת ביחס האסיים אל השמש, שהביא לידי מחלוקת בין חוקרי זמננו. (ספר ב, פרק ה, ב—ה)

הלשון של יוסיפוס כאן אינה מדויקת. בתרגומי הלכתי אחרי רב המתרגמים החדשים. יש מי שרצה להוציא מזה ראייה, כי היו האסיים מעריצים את השמש, נותנים לה כבוד-אלהים ופונים אליה בברכות ובתפלות, — הינו, ראו בשמש את שכונת האלהים; ומן האמונה הזאת דרשו סמוכים למנהג שהיו האסיים נוהרים בצאתם חוץ, שלא לביש את אור השמש. וחוקרים שונים מצאו בזה עקבות אמונת הפרסיים עובדי האור (מחכמי ישראל: יה"ש ב"הח"ק", ספר ה, עמוד 15; מחוקרי הנוצרים אלה המזכירים אצל שירץ בספרו הגדול עמוד 584). גם מאמר הכהנים בשעת נסוך המים בבית-המקדש: „אבותינו שהיו במקום הזה, אחוריהם אל ההיכל ופניהם קדמה ומשתחווים קדמה לשמש ואנו ליה עינינו“, שהובא במשנה (ספ"ה, ה, ה; בבבלי, דף נ"א, עמוד ב), נדרש על-ידי חוקרים אחדים בתור מבטא מכוון כנגד האסיים. אולם מדברי יוסיפוס: „הם פונים אל השמש בתפלות אשר קבלו מן האבות (בפנים תרגמתי: „מאבותיהם“; אבל בכנוי — „הם“, שלא הזכר בדיוק במקור, יש כדי לערפל את ההבנה, כאלו היו התפלות האלה מקבלות רק מאבותיהם של האסיים — ולא משאר היהודים, בעוד אשר ביינית לאו דוקא), כאלו הם מחלים את פניו לעלות“ — אין להוציא דבר ברור, שהיו האסיים מכוונים את פניהם לשמש ועוברים על אסור חמור שבתורה, שהזכר אפילו בעשרת הדברות. המקור היותר חשוב של החוקרים הנוצרים, להראות על עבודת-השמש של האסיים, הם דברי אפיפניס בספרו על הדעות (Haereses), כ, ג, כי „שארית האוסיים (Ossalaw) אינם עוד יהודים, רק התערבו בשמשיים (Sampsites), כת שמשמה נראה שהיתה עובדת את השמש), היושבים תחתם מעבר לים המות (המלח)“. אולם אפיפניס בעצמו הבדיל בין האסיים (Eosyvo?) ובין האוסיים, ומלבד זאת דברי הסופר הזה, שחי במאה החמישית, אינם נאמנים כלל, ודברי-שטות רבים נזרקו מפיו על הפרושים למיניהם — ואין איש מאמין להם. — יותר קרוב לחשב, כי בין תפלות האסיים ובין תפלות הפרושים לא היו הבדלים גדולים. אלה ולאה קבלו את התפלות (קריאת שמע וברכות יוצר אור, המאיר לארץ ואהבה רבה שלפני שמע) מאבותיהם, ובזה נבדלו האסיים, כי השכימו קדם הנץ החמה והודו ליוצר המאורות לפני צאת השמש, וכאלו השביעו בזה את השמש לעלות — כמו שבטא זאת המחבר. זאת היא דעת רב החוקרים היהודים — ולפי זה האסיים הם ה„ותיקין“ שהזכרו בברייתא (ברכות, ט, ע"ב), שהיו גומרים קריאת שמע עם הנץ החמה. אפילו במבטא שהיו האסיים, פונים אל החמה בתפלות“ אין ראייה ברורה, שהיו משנים ממנהג יתר היהודים — המזכר בספר דניאל, ו, י"א — לכוון את הפנים בשעת התפלה לצד ירושלים ובית-המקדש, והופכים פניהם לצד מזרח, שמשם השמש צולחה. בכלל בספר יוסיפוס על תפלות האסיים אין לבקש דוקא מנהגי האסיים גרידא. מכוון שכתב על מנהגי היהודים ודעותיהם בשביל קוראים שאינם יהודים, ספר להם דברים שנראים פשוטים מאד בעינינו, ובדברו על דעות האסיים ומנהגיהם לא השמיט גם את הדעות והמנהגים המשתפים להם עם כל היהודים, ביתוד הפרושים, ועין בהערה לפרשה י, י"א. — מדברי יוסיפוס נראה, כי בהשכמתם הסתפקו האסיים בנטילת ידיים לבד, ולא היו טובלים לתפלה, רק קדם הסעודה. לפי-זה קשה להחליט בברור, שהאסיים הם טובלי שחרית (המזכרים בברייתא, סוף מסכת ידים) שאמרו לפרושים: „קובלים אנו עליכם, פרושים, שאתם מוכירים את השם בשחרית בלא טבילה“. דבר זה צריך עיון. הטבילה הראשונה, המזכרת כאן, היא לעטדת הפקר. בסעודותיהם נהגו האסיים כמנהג הכהנים האוכלים את החליץ על טהרת תרומה או טהרת הקדש (עין משניות טהרות, פרק ב, ב, ו, ז; בבלי, חולין, דף ג"ג-ג"ה). וגם רבים מן החברים, הפרושים, הרגילו את-עצמם בטהרות (עין בכורות, ג, ע"ב), אף כי לא היו כהנים, כמו יוחנן בן

(ספר ב, פרק ה, ה)

[ה א ס י י מ]

גודגא המזכיר במשנה (חגיגה, טוף פרק ב). האסיים והפרושים המטהרים הנזכרים חשבו, כי השלחן דומה למזבח (על יסוד מדרש הפסוק בספר יחזקאל, מ"א, כ"ב); והמחבר מספר לנו, כי הכהנים הבקיאים בהלכות טהרה היו מברכים על השלחן. ב"קדמוניות" מבאר, שכל העוסקים בצרכי הסעדה בחבורת האסיים — ואולי גם הממנים שלהם בכלל — היו כהנים. גם בשתי היין נהגו, כנראה, האסיים אסור, כמצוה על הכהנים בשעת עבודתם (ויקרא, י"א, ט), על-כן תרגמתי כאן *ἡ δεικνύσθαι νόμιμα* (בדיוק: "הפכתות התמידית"), "שאינם שותים יין לעולם". אף כי חוקרי הזמן החדש מימי לוציוס (בספרו Der Essenismus, עמוד 56 וכו') הטילו ספק בדבר ורצו להביא ראיה על ההפך מטוף המשפט של יוסיפוס: "והם מודדים את מאכלם ושתייתם (בוה בקש לוציוס לראות דוקא יין, — אף כי היו עוד משקים שונים, שאינם משפריים, בארץ-ישראל) רק כדי שבע". סופר הכנסיה הנוצרית הידוע הירונימוס הוציא מדברי יוסיפוס אלה, כי הזירו האסיים את-עצמם מן היין ומן הבשר (בספרו Adversus Jovinianum, ב, י"ד). כנראה, דרש את זאת על יסוד דברי "קדמוניות", י"ח, א, ה, שלא היו האסיים שולחים קרבנות אל בית-המקדש, רק מתנות לבד. — מזה אין להוציא משפט, כי נמנעו האסיים משתיית יין-מצוה (על דעת הפרושים). — באסור שתיית היין, כנראה, אחזו האסיים בדרכי הנזירים והרִבְבִים. — המנוחה בשעת הסעדה גם היא אינה שתיקה גמורה, — כי בפרוש הודיע המחבר, שכל אחד נתן לחברו לדבר על-פי הסדר, — כ"אם דבור במתינות ובכבוד-ראש ובקול נמוך. חכמי המשנה דרשו לאמר דברי תורה בשעת הסעדה. — אסור השבועה גם הוא אחד מעקרי השקפת האסיים. מתמת האסור הזה נמנעו מלהשבע שבועת אמונים להורדוס (קדמוניות, ט"ו, י, ד) [וכמו-כן השתמטו גם מנהיגי הפרושים אבטליון ושמאי משבועה זו — אף כי הפרושים לא נהגו אסור בשבועה — כנראה, מפני שלא יכלו להכיר את הורדוס למלך-ישראל על יסוד הדין המפרש של התורה: "מקרב אחיך תשים עליך מלך", דברים, י"ח, ט"ו]. סגת אסור השבועה היה, כנראה, מדרש הפסוק: "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא" (שמות, כ, ז) או "ונקב שם ה' מות יומת" (ויקרא, כ"ד, ט"ז). כי בכל שבועה (בשם ה') היה חשש שבועת-שוא. הנביאים הקדמונים (ביחוד ירמיהו ויחזקאל) הרבו בשבועות, ואפילו חשבו את השבועה בה' לבטוי העקרי של האמונה בה' (ע"ן, למשל, ירמיה, ט"ז, י"ד—ט"ו; מ"ד, כ"ו; ישעיה, י"ט, י"ח). מהפך "מלאכי" דורש משפט רק בשביל שבועת שקר (ג, ה). בפעם הראשונה שמענו על-דבר נגוד לשבועה בספר קהלת (ט, ג): "הנשבע כאשר שבוועה ירא", ומכיון שנשמך זה למנהגים אחרים הידועים לנו מהשקפת האסיים (לטהור ולטמא, ולזוהב ולזאש ואינו זוהב) — גלוי, כי אבותיהם הרחוקים של האסיים היו כבר בזמן ההוא, כפי שבארתי למעלה. גם את הנדירים אסרו האסיים על עצמם, כנראה, על-כן לא היו שולחים שום קרבנות-גדר אל בית-המקדש, רק נדבות לבד. וגם להשקפה זו יש סמך בקהלת (ה, ד): "טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם". הקמת השלום בין אדם לחברו, שהיתה מדת האסיים, נחשבה גם היא למדת הכהנים בני אהרן (בעקר על יסוד במדבר, ו, כ"ו; כ"ה, י"ב; מלאכי, ב, ה, ו), שבחרו האסיים ללכת בדרכיהם. — האזור אשר לבשו האסיים (המחבר קורא לו ביגנית "פריזומה") היה, כנראה, גס-כן ממלבושי הכהנים (כמו הבגדים הלבנים, בגדי-בד שנהגו בהם); יש אומרים, כי זהו "כנפים" שהזכירו בבריהא (תוספתא, דמאי, פרק ב; הבא לקבל דברי חברות... מקבלין לכנפים ואחזריכך מקבלין לטהרות). וע"ן גם בכורות, דף ט, ע"ב. על הדבר הזה כבר עמד ג"ך בספרו הגדול באשכנזית, חלק ג, ציון י (בהוצאה שלישית), או י"ב (בהוצאה רביעית). יהיש שער, כי "בעל הגוף הנקי" שנקרא בשם "אלישע בעל כנפים" היה גם הוא אחד האסיים (התלמוד

(ספר ב, פרק ה, ה—ז)

כבר לא הבין את הוראת הכנוי הזה. שבת, מ"ט, עמוד א. עי' "החלון", ה, עמוד 15 ולהלן). הגרזן (המעורר) הקטן, סמל טהרת האסיים, היה הינד המזכרת בתורה (דברים, כ"ג, י"ג), שהשתמשו בה בצאתם חוק, כדי לכסות את הצאה. הם דרשו את דין התורה (הנהוג במחנה ישראל) בכל זמן ובכל מקום. שנות הבחינה בשביל הנכנסים אל חבורת האסיים דומות במקצת לימי הבחינה של ה"חברים" (תוספתא, דמאי; בבלי, בכורות. עי' לעיל), אלא שאצל ה"חברים" היתה מדת הימים קצרה יותר. — מדברי יוסיפוס כאן אנו למדים, כי השבועה היחידה של האסיים, שנשבעו בהכנסם אל החבורה, טרם נעשו לחברים גמורים, היא שבועת האמון לחבורה, כללה בקרבה גם את ההכנעה לממשלה (כי אין שלטון מבלעדי רצון אלהים). רמז לזה נמצא, אולי, גם בקהלת, ח, ב: „אני פי מלך שמר ועל דבת שבועת אלהים". ואמנם זו היא גם דעת רבי חגיגה סגן הכהנים (אבות, ג, ב) — ואף-על-פי-כן השתתפו גם האסיים במלחמת-החרוזת שבין היהודים ובין הרומאים, כמבאר כאן בפרשה י, ויוחנן האסי היה אחד מנהיגי המורדים (למטה, פרק כ, ד). מלבד זאת יוצא מכאן, שלא התרחקו האסיים מן השררה (ואולי יש לראות נגוד לזה בפתגם שמעיה: „שנא את הרבנות ואל תתנדע לרשות"). — הסודות של האסיים היו, כנראה, תורת-סוד מיוחדת, מעין „מעשה בראשית" או „מעשה מרכבה", ואולי גם ידיעת סגלות הצמחים והאבנים ודרכי-הרפואה בהם, שהזכרו בסוף פרשה ו, נכנסו אל תורת הסוד. דרישת האסיים, שלא ימסור אדם את דברי תורתם בשנוי לשון, מוכרת במקצת את דברי רבי אליעזר בן הורקנוס: „ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם" (ספא, כ"ה, ע"א). יש חושבים, כי „מגלת הסיידים" או „משנת הסיידים", שהוזרה בירושלמי ובספרי, דברים, מ"ה, וגם במדרשים שונים, היא מתורת האסיים. שמות המלאכים הוזכרו במספר רב בספר-חנך. — לאסיים היה מתר לאכול רק את המאכלים שנעשו על טהרת הקדש (בידי כהנים או תחת השגחתם), ומפני-זה היה כל העוֹב את חבורתם והרוצה לקיים את נדרו מִכֹּרֶח לאכול דברים בלתי-מבשלים. — ט, על-פי דין המשנה בית-דין של עשרים ושלושה הותך במשפטי נפשות. סבת הדבר, שדרשו האסיים בית-דין של מאה (הגדול אפילו מסנהדריה גדולה), לא נודעה לנו ברור. וכמו-כן גם סבת משפט-מות, שנעשה למחרת את משה רבנו. אטור היריקה במעמד אדם הזופר גם בתלמוד („על כל נעלם... שמואל אמר: זה הרק בפני חברו". חגיגה, ה, ע"א). בדיני שבת החמירו האסיים מאד; וכנראה, לא שמו לבם לתקנות ההלכה שהתבונה להקל על אטור ההוצאה והיציאה. את הפסוק „אל יצא איש ממקומו" דרשו גם במוֹבֵן „בצאתך חוק". — י, גם במשנה, חגיגה, סוף פרק שני, הוזכרו מדרגות אחדות בקדשה (עם הארץ, פרושין, אוכלי תרומה, [אוכלי] קדש, אוכלי חטאת) — בשלש המעלות הגבוהות לא כהנים דוקא, כי-אם האוכלים על טהרת תרומה וכו'). — האמונה, כי האלהים ישיב את הנשמות לגויות, לא היתה מיוחדת לאסיים בלבד. זו היא אמונת תחית-המתים שהחזיקו בה הפרושים ורב העם על יסוד הדברים הנזכרים בסוף ספר דניאל. ועי' להלן, בפרשה י"ד. — י"א. האמונה בנצחיות הנשמה („השארית-הנפש", היי הנשמה אחרי המות) יש בה סתירה פנימית לרעיון תחית המתים. (שהרי אם הגוף נחשב לכלי מלא בוושה וכלמה, והנשמה לבת-השמים, אין צורך לחבר אותם שנית). אולם בסוף ימי הבית השני האמינו היהודים — ולא האסיים בלבד — גם בזו וגם בזו. דמדומי רעיון השארית-הנפש נמצאו כבר בספר קהלת, אלא שמחברו מטיף בו ספק (ג, כ"א). לחנם הכניס יוסיפוס את הרעיונות האלה במדור שקבע לאסיים, כי גם הפרושים והקנאים (להלן, ספר ג, ה, ה; ספר ז, ח, ז) האמינו בהם. (ואולי יש ללמוד מכאן גזרה שוה, כי תפלות השחר עם הנץ החמה, הנזכרות למעלה, לא היו מיוחדות לאסיים). גם הרעיון, כי חיי עולם הזה הם עבודת הנשמה יחיי (ספר ב, פרק ח, ז-י"א)

עולם הבא הם העקר, היה לנהלם לפרושים (עין מאמר רבי יעקב באבות, פרק ד, משנה כ"א—כ"ב), וכבר בקהלת נמצא רמז, שהחיים אחר המיתה טובים מחיי המציאות (ז, א; "טוב... ויום המות מיום הולדו", ששם זה מבטא בצורה פרדוקסית קצת). ואולי יש לראות גם במאמר: "והרות תשוב אל האלהים אשר נתנה" (שם, י"ב, ז) את הרעיון הזה. — ציור מדור הנשמות הטובות (גן-עדן) ומקום הנשמות הרעות (גיהנום), שנתן יוסף בפרשה זו, חשוב מאד לידיעת תמונת העולם הבא, כפי שהצטירה בדמיון היהודים של סוף ימי הבית השני, אף כי המחבר חשוד בעיני החוקרים החדשים, ששונה מעט את התמונה כדי לשפר את און הקורא הינני, — כנראה מסמיכת הפרשה הזאת לספורי המתולוגיה היננית בדבר נשמות הגבורים העתיקים השוכנות באיי המאשרים ונשמות חבריהם הודים שנדונו ליסורי-ניצח בהדס, הוא הגיהנום של היננים. הוא הזכיר בשם סיופוטס הגבור העתיק, מלך קורינתוס, שעשה לפי דברי האגדה מעשי של וחמס וגם גלה את סודות האלים, ועל-כן נדון בהדס לגולל כל הימים אבן על ראש ההר, ועד שהיא עולה למעלה היא מתגלגלת תכף למטה. טנטולוס היה לפי האגדה בן זוס אבי האלים ואשה מבנות האדם, ובכבד לשבת בסוד האלים ולסעוד על שלחנם, וכדי לנסותם גלה את סודותיהם, וגם זבח את בנו פלופס והקריב את בשרו להם, ועל-כן מנת חלקו בשאול לשחות עד צואר במים מבלי יכלת להרוות את צמאונו ולראות לפניו עץ-פרי באין כח לקטוף את הפרות כדי להשקוט רעבונו. אנטיון מלך תלליה נסה לפתות את הירח אשת זוס ונדון בהדס להיות קשור כל הימים אל גלגל-שלי-אש החוזר. טיטיאוס, אחד הענקים, בקש לענות את יוטו, אם האלים אפולון וארטמיס, ועל-כן גזרו עליו בהדס לתת את בשרו המתחדש תמיד למאכל לנץ. יוסיפוס אינו מאמין בדבריי-אגדה אלה, כ-יאם דורש אותם — כמו שעשו גם סוקרטס ואפלטון וסיעתם — בדרך-משל להוציא מהם כללי מוסר-השכל בשביל החיים. — י"ב. את הדברים האמורים כאן על האסיים ספר יוסיפוס גם על עצמו (להלן, ספר ג, ח, ג). על נבואות האסיים ספר במקומות שונים בספריו: למעלה, ספר א, ג, ה (נבואת האסי יהודה), ובפרק הקודם (ספר ב, ז, ג, נבואת שמעון האסי), וכמו-כן ב"קדמוניות", ט"ו, י, ה (נבואת מנחם האסי להורדוס). — י"ג. על-דבר הכת השנית של האסיים, שהחירה את הנשואים, לא שמענו במקום אחר. רואים אנו, כי הכת הזאת הכניסה גם את הנשים אל הבורחה ונתנה להן לקחת חלק בטבילות. — י"ד. על-דבר הפרושים והשפעתם על העם ספר לנו יוסיפוס בכמה מקומות בספרו "קדמוניות". בספר י"ח, א, ג, הוא כותב עליהם, כי הם חיים בצמצום גדול ואינם נכנעים ליצר, רק הולכים אחרי המדה הישרה, שלמד אותם שקול-דעתם, ויותר מכל נחשב בעיניהם לשמור על הדברים אשר הוכיחה אותם רוח בינתם, ואת הזקנים הם מכבדים ואינם מעזים פנים להמרות את פיהם. ודעתם היא, כי על-פי הגזרה (הידיעה, ההשגחה) נעשים כל הדברים, ויחד עם זאת אינם כופרים ברשות רצון האדם לקבוע את מעשיו (בהחירה הפשוט), באמנם כי זה הוא משפט אלהים, אשר ברצונו וברצון האדם יחד יסתימו מעשי הטוב והרע (זה מתאים לדברי המשנה, אבות, ג, י"ט, המיחסים לרבי עקיבא: הפל צפוי והרשות בחונה"). והם מאמינים, כי סגלת הנשמה היא שלא ישלט עליה כליון, וכי תחת האדמה (אחרי המות) יש ענש ושכר למעשי הטוב והרע אשר היו בחיים (בעולם הזה), וכי הנשמות החוטאות נשלכות למאסר-עולם, והנשמות הטובות תזכינה לקום לתחייה (לקץ הימים). ובגלל הדבר הזה נאמנים הם מאד על הצבור (בפנים כתיב בלשון רבים — אומר, על כל קהלות היהודים), וכל התפללות לאלהים וכל מעשי הקדשה (חיי הדת) נחתכים על-פיהם. וזאת היא מעלתם הגדולה, כי כל הערים (ערי היהודים) נותנות עדות על פונתם הטובה בהליכות חיהם ובדברי תורתם [על הצמצום שנהגו הפרושים בחיהם מעידה גם (ספר ב, פרק ח, י"א—י"ד)] האסיים. הפרושים

הבריתא (שיטודה, בודאי, ישן מאד) שבפרק „קנין תורה“ (אבות, ו, ד) על הליכות תלמידי החכמים: „כך היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. אם אתה עושה כן, אשריך וטוב לך: אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא.“ ובאבות דרבי נתן, פרק חמישי, נמצא: „הצדוקים היו משתמשים בכלי כסף וכלי זהב, לא שהיתה דעתם גסה עליהם, אלא שהיו אומרים: מסרת הוא ביד הפרושים שהם מצערים את עצמם בעולם הזה, ובעולם הבא אין להם כלום:“.

ב„קדמוניות“, י"ג, ה, ט, ספר יוסיפוס, כי התפלגות היהודים לשלש כתות היתה כבר בימי יונתן הכהן הגדול הראשון לבית החשמונאים. ובאר את חלוקי הדעות שביניהן: הפרושים אומרים, כי קצת מעשי האדם נחתכים על-פי הגזרה (ההשגחה), אבל לא כלם, כי חלק המעשים נתן בידי האדם לעשותם או להמנע מהם. והאסיים אומרים, כי כל מעשי האדם נגזרו מראש על-פי ההשגחה, ואין הוא עושה כלום על-פי בחירה חפשית. והצדוקים כופרים בגזרה (בידיעה) בכלל, באמרם כי אינה במציאות, וכל המעשים נתנו בידינו. על-כן מידינו הוא מעשה הטוב ומסכלותנו יוצא מעשה הרע. — ב„קדמוניות“, י"ג, ו, כתב המחבר: „הפרושים הם ישיבה אחת („הירטיס“ — שיטה, השקפה) בקרב היהודים, וכחם גדול מאד בקרב ההמון — ואפילו בשעה שהם מטיחים כלפי המלך או הכהן הגדול, — דבריהם נאמנים מיד בעיני העם.“ ושם, בפרשה ו, גלה דעתו, כי הפרושים מטבעם מקלים בדיני ענשים, והוסיף לספר, כי הפרושים מסרו לעם חקים שקבלו אותם בירשה מאבותיהם, והחקים האלה לא נכתבו בתורת משה (הפונה להלכה, לתורה שבעל-פה), והצדוקים כופרים בחקים האלה ואינם שומרים את מסרת האבות, ועל-כן יש בין אלה ואלה דברי נפוחים ומחלוקת, ורק העשירים לבד נוטים אחרי הצדוקים, אולם בידי הפרושים תומך כל העם. — לעצמת-זאת כתב המחבר בזלזול קצת על-דבר הפרושים (שהשפעתם גדולה ביחוד על הנשים) ב„קדמוניות“, י"ז, ב, ז, והחוקרים הרגישו את הסתירה הזאת ביחס יוסיפוס אל הפרושים, והוציאו משפט, כי הפרשה הזאת המדברת בנגזרת הפרושים נלקחה ממקור זר, שהעתיק יוסיפוס את דבריו כלשונם (אם גם, כנראה, לא מדברי ניקולאוס איש דמשק). תרגמתי את דברי המקור: „הפרושים הם האנשים אשר יצא להם שם חכמים יודעים לבאר את החקים באר היטב.“ כמורכב כתב המחבר למעלה, ספר א, ה, ב: הפרושים הם חבורה בקרב היהודים הנחשבת לגדולה ביראת האלהים מיתר העם, וגם הם מבארים את החקים „ביתר דיוק.“ יש חושבים, שהתפון יוסיפוס כאן לסיגים שעשו החכמים לתורה. אין לאמר, כי הדיוק הזה הוראתו חמרה יתרה, כי כן ידענו, שהצדוקים היו מחמירים במצוות התורה כשהן לעצמן, והפרושים עם הסיגים שלהם לא תמיד התמירו, כי-אם גם במקרים רבים החלישו את פה המצוה. — כמו בדבריו על האסיים (שהשונה אותם לפילוסופים משיבת פתגורס), ככה גם במשפטו על הפרושים חשוד יוסיפוס במקצת על הכנסת רוח זרה אל תחום היהדות — הוא נתן לכתות הדתיות טעם פילוסופי, ובוה שנה את טעמן המקורי, וכל זה לא עשה אלא כדי להראות העמים והשרים את יפיה של היהדות ולקרב אותה אל שכל הקוראים הנכרים. בחיי יוסף, סוף פרק ב, לא נתקרה דעתו עד שגור, כי הפרושים דומים לפילוסופים היוונים משיבת הסטואה. — ביחוד הטעים כאן המחבר את אמונת הפרושים, כי כל השמות אינן נפסדות, אולם רק נשמות הטובים תשובנה לגויות (לאמר: רק הצדוקים יקומו בתחית המתים) ונשמות הרשעים לא תזכינה לתחיה, רק תשארנה בנחלתם אשר בגיהנום. יש מכאן מעין סתירה לפשוטו של הכתוב בדניאל, י"ב, ב: „ורבים מישיגי אדמת עפר יקיצו, אלה לחיי עולם ואלה להחרפות לדראון עולם“, ואולי הדעה הזאת רוצה לצרף את דברי דניאל עם דברי ישעיה, ס"ו, כ"ד. בכלל יש כאן ערוב פרשיות — השארתי-הנפש (ספר ב, פרק ח, י"ד)

(כמו שקורא המחבר לשכר וענש שאחרי המיתה בגן-עדן וביהנום) ותחית-המתים. אך גם בספרות המשנה והתלמודים נמצא ערוב זה. דעת יוסיפוס כאן מוצאה סמוכים בדברי המשנה הישנה (סנהדרין, פרק ח"ק"א, א-ב), כי מכלל ישראל שיש להם חלק לעולם הבא יצאו חוטאים ופושעים מכמה מינים — הכופרים בעקרי הדת. בכלל, חורת, העולם הבא" היא קרן חשכה בתורת היהדות של סוף ימי הבית השני. — השקפת הצדוקים מנארת גם מדברי המחבר ב„קדמוניות“, שהובאו למעלה. הם כפרו בהשגחה ובהשארת-הנפש עם השכר והענש שלאחר מיתה וגם בתחית המתים (כי לא נזכרו אלה בתורה שבכתב, ובדברי הנביאים והכתובים לא נחשבו בעיני הצדוקים לענינים חקיים), וכמו-כן גם בתורה שבעל-פה, ואת כל החיים הדתיים סמכו על התורה שבעל-פה, ודקדקו והחמירו במצוותיה לפי פשוטן. את הבחירה התפשית של האדם בודאי הוציאו הצדוקים מאותה הפרשה שבתורה (דברים, 5, י"א-כ), שהיתה גם אבן-הפנה להשקפת רב סעדיה גאון והרמב"ם על היהדות. אהבת-הבריות ואהבת-השלום של הפרושים ידועות לנו מפתגם הלל: „הוה מתלמידיו של אהרן: אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה“ (אבות, א, י"ב). גם שמאי הקפדן צוה „לקב" את כל אדם בסבר פנים יפות“ (שם, משנה ט"ו). הנוגד שבין הפרושים והצדוקים ביחסם אל הבריות מתאר בבריתא הארמית שבבבלי יומא, ע"א, ע"ב, על-דבר המעשה שהיה לשמיעה ואבטליון עם הכהן הגדול (הצדוקי). המשפט הנפרז קצת, כי הצדוקים קשים לאחיהם ומראים פנים זועמים לתכריהם (כנראה, כלל שנבנה על איזו פרט), נמצא בקדמוניות, י"ח, א, ד, בשוני צורה: „הצדוקים חושבים למדה ישרה את המחללת על דברי רבותיהם המלמדים אותם את תורתם“ — לאמר: מורים הלכה בפני רבותיהם, — בזה ראה יוסיפוס מדת כעס ואיבה, בנוגד לפרושים שכבודו את הוקנים ולא המרו את פיהם ולא דברו בפני הגדולים מהם בהכמה ובמנין. המחבר הוסיף שם, כי תורת הצדוקים היא נחלת מופעים, אולם הראשונים במשרה (טובי העם ועשיריו), ושום דבר שיש בו ממש לא נעשה על-ידי הצדוקים (בעולם היצירה הדתית); וכשהם מגיעים לשלטון, הם על-כרחם, מחמת האנס, מבטלים דעתם מפני דעת הפרושים (בעניני משפט), כדי שלא תקוץ בהם נפש העם.

פרק תשיעי (קדמוניות, י"ח, מראשית פרק ב עד סוף פרק ז). הפרק הקצר הזה מספר לנו דברי ימי תקופה ארבה שלשים וארבע שנה (משנת ג"א תשס"ו עד ת"ח — 6 עד 40 למנין א"ה) — וכלל אותם בשתיים-שלש ידיעות מקטעות. גלוי הדבר, שלא נמצאו למחבר שום מקורות ספרותיים לתולדות היהודים בתקופה הזאת, ומן המסרת לא קבל שום דבר הראוי לזכרון. הידיעות המדיקות על-דבר מספר שנות מלכות אוגוסטוס וטיבריוס נלקחו, כנראה, מדברי ימי מלכי רומא (האגלים של הקיסרים הראשונים). הידיעה על-דבר בנין הערים (יוליס, טבריה, קיסריה של פיליפוס) היא מן המפרסמות שבימים ההם. מן הנציבים ששמשו בארץ יהודה הזכיר כאן המחבר (מלבד הנציב הראשון קופוניוס, שהוזכר בפרק הקודם) רק את פילטוס לבד, הוא המפרסם לגנאי גם מספרות האונגליון. פילטוס היה רשע מפרסם ושמו נשאר לקללה, נציבותו נמשכה משנת ג' תשפ"ו עד תשצ"ו (26 עד 36), כלומר, קרוב ללדת יוסיפוס (שהיתה בשנת תשצ"ח-38). בודאי שמע המחבר את פירתי מעשי פילטוס מצד-יראיה שהיו באותו מעמד, ושאף-על-פי-כן יש כאן סתירות קלות לדברי המחבר ב„קדמוניות“, שנכתבו על יסוד מקורות ספרותיים. ב„קדמוניות“ האריך המחבר בדברי ימי התקופה הזאת וכלל אותם בששה פרקים, והביא פרטים רבים שלא נזכרו כאן ובה מלא את החלל ההיסטורי. — ד. פילטוס התפּוּן להספיק מים לירושלים ממעין רחוק מן העיר ארבעים ריס (בפנים התרגום נדפס בטעות „פרסה“ במקום „ריס“). ב„קדמוניות“, י"ח, (ספר ב, פרק ה, י"ד-ט ד) [הפרושים והצדוקים]. — הנציבים הראשונים

ג, ב, כתוב כי המעין הזה היה רחוק מירושלים מאתיים רים, וזהו בודאי גזומה. —
 ה. נסיעת אגריפס אל רומא מתארת בספר „קדמוניות“ בפרטות יתרה (ושם לא נכתב, שמטרת
 אגריפס בנסיעתו זו אל רומא היתה להבאיש את ריח דודו וגיטו אנטיפס בעיני הקיסר
 טיבריוס; ורק בזמן מאחר, כשנסע אנטיפס אל רומא לבקש מלוכה מקליגולה, שלח אחרי
 אגריפס ציר אחד להכות אותו בלשון לפני הקיסר החדש הזה), וכמרכן גם פרשת חיי
 אגריפס ברומא ומאסרו ויציאתו לשלום. — ו. גיוס (קיוס) קליגולה ישב על כסא-מלכותו
 בשנת ג' תשצ"ז (37) ובה בשנה נתן לאגריפס את נחלת פיליפוס וקרא אותו למלך. גלות
 הורדוס אנטיפס אל עיר לוגדונוס (עכשו Lyon) אשר בגליה היתה, לפי דברי „קדמוניות“, בשנה
 הרביעית לקליגולה (ג' ת"ת—40) ובה קבל אגריפס על נחלתו גם את הגליל ועבר-הירדן (פריה).
פרק עשירי (קדמוניות, ספר י"ח, ה, ב—ט). על-דבר גזרת הקיסר גיוס קליגולה,
 להציג את צלמו בבית-המקדש, ספר גם פילון איש אלכסנדריה בספרו „המלאכות אל גיוס“,
 פרשה 5, ולהלן. הסבה לקבץ היה כעס הקיסר על אשר הוציאו יהודי אלכסנדריה את
 צלמי תבניתו מבת-כנסיותיהם, ששם הציגו אותם היונים יושבי העיר למען הרעימם (פילון
 בספרו „נגד פלקוס“, ובספר הנזכר. קדמוניות, י"ח, ה, א), וכמרכן גם הריסת המזבה,
 שהקימו היונים בעיר יבנה לכבוד הקיסר, על-ידי היהודים יושבי המקום (פילון, המלאכות,
 שם). גם טציטוס הזכיר את הגזרה הזאת (בספרו Historiae ה, ט). על-דבר מעשי הוללותו
 של קליגולה, בשימו את-עצמו לאלהים, הרבה לספר סויתוניוס ב„חיי קליגולה“ (פרשה
 כ"ב): „הוא נתן פקדה להביא מארץ יון את פסלי האלים הנפלאים והקדושים
 בעיני הרבים, ובכללם את הפסל הידוע של זוס אשר באולימפיה (מעשה ידי אביר-
 הפסלים פידוס), ולקצץ את ראשיהם ולהציג עליהם את תבנית ראשו. הוא נכנס פעם
 אל המקדש של הדיסקורים (קסטור ופולוקס) וישב לו בין שני האתים-האלים וצוה לקהל
 הבא אל המקדש להקטיר לו, וגם נקרא בשם „פייטר אלהי צטיוס“. גם ברומא צוה לבנות
 מקדש מיוחד לכבוד אלהותו ולהקים שם עבודת-התמיד ולהפקיד עליה כהנים מיוחדים. —
 א. „קדמוניות“ כתוב, כי לקח עמו פטרוניוס שני לגיונות, והמספר שם נכון יותר, כי גם
 פילון מספר כדבר הזה (עין שׁירר בטפרו הגדול, חלק ראשון, 503, הפרה 178). — ב. על-דבר
 הנחר בל או בליאוס בקרבת עכו ספר גם פליניוס הרומי במקומות שונים, וכמרכן גם על
 תעשית הזוכית שם (חול הנחר הזה היה טוב מאד לעשית הזוכית). גם טציטוס מספר,
 כי במקום ההוא גלו הצידונים את הזוכית לראשונה (Hist. ה, ז). ממנו, הנזכר כאן,
 נחשב במסרת היונים לאחד מלכי כוש העתיקים, שהשתתף במלחמת טרויה. היונים בקשו
 לראות בפסל-ענקים (קולוסים) שונים בארץ מצרים את תבנית הגבור הזה. ההופעה הטבעית
 הנפלאה בכר-הזוכית שבקרבת עכו אינה נפרת עוד בזמננו. כנראה, היה הלם גדול במקום
 ההוא עד כדי להתיך את החול לזוכית. — ג. הפרשה הזאת מספרת ב„קדמוניות“
 בפרטות יתרה, ויש שם קצת שנוי בהרצאת המשאומתן שבין פטרוניוס ובין היהודים. בין
 טובי היהודים, שהפצירו בפטרוניוס שלא ימלא את מצות הקיסר, נחשבו גם אריסטובולוס,
 אחי המלך אגריפס, וחלקיה „הגדול“, אשר הקים אותו אגריפס את-רכך לנציב. — המעשים
 האלה היו בראשית שנת ג' ת"א, סוף שנת 40.

פרק י"א. הפרק הזה מקיף זמן של שבע שנים (ג' ת"א—ת"ח, 41 עד 48).
 ב„קדמוניות“ הקדיש המחבר לתקופה הקצרה הזאת — למאורעות שִׁקְרו בימי ילדותו — ספר
 שלם (הוא ספר י"ט) ועוד פרקים אחדים של הספר הבא אחרי (ב עד פרק ה, ב), והכניס
 שמה גם את פרשת מלכי חדיב, שקבלו את דת ישראל, ואת כל המוצאות אותם. —
 א. בטעות נדפס בפנים, שִׁמְלֵךְ גיוס (קליגולה) שלש שנים וששה ירחים — במקום: ושמונה
 (ספר ב פרק ט, ד.—"א, א)

ירחים, שבמקור הינני המתקן. המספר הזה נמצא גם ב„קדמוניות“, י"ט, ב, ה. לעמת זאת ספר סויטוניוס הרומי, כי הקיסר הזה משל שלש שנים ועשרה חדשים ושמונה ימים (קליגולה, פרשה נ"ט). הוא נהרג בראשית שנת 41 (ג' תת"א) בתשיעי לפני הקלנדה של חוש פברואריוס = 24 ינואריוס (שם, פרשה מ"ח). הסופר על-רצח הקיסר ותפקיד אגריפס בשעת מעבר הממשלה אל קלודיוס הובא בספר „קדמוניות“ בפרטות יתרה. — ו. על-דבר הארצות שנתן הקיסר קלודיוס למלך אגריפס כתב יוסיפוס ב„קדמוניות“ (י"ט, ה, א). הוא קים בידו את הממשלה אשר נתן לו גיוס ועוד הוסיף עליה את כל יהודה ושמרן אשר היו בידי הורדוס אבי אביו, את המדינות האלה קבל אגריפס על-פי חק הירשה. אולם קלודיוס נתן לו עוד משלו את אבֶל (אבילה, לרגלי מול-הלבנון) אשר היתה נחלת לִיטְנִיס לפני, ואת הארץ אשר בהר הלבנון. הנוסחה הזאת נאה יותר מהמובאה כאן, שנתן הקיסר קלודיוס לאגריפס את כל מלכות אבותיו והוסיף עליה את טרכון וארץ חורן שנתן אוגוסטוס להורדוס (אס"כן גם אלה הן נחלת אבותיו) — והנה המדינות האלה היו ראשית מלכות אגריפס בימי קליגולה. פקדת הקיסר, שנחלקה על לוחות נחשת, לא היתה לעיני יוסיפוס ברומי גם בשעת כתיבתו את ספר „קדמוניות“, ולא הכניס אותה בכלל יתר התעודות של הזמן שהוא שפרסם ב„קדמוניות“, י"ט, ה, ולהלן. — ו. המחבר קצר כאן מאד בדברי ימי מלכות אגריפס, כי, כנראה, כבר היה לו המבוא ההיסטורי הארך לטרט ומהר לעבור אל גוף ענין הספר. לעמת-זאת מסר לנו הרבה פרטים ממלכות אגריפס ב„קדמוניות“, ספר י"ט. יחסי משפחת אגריפס נמצאו גם ב„קדמוניות“, י"ח, ה, ד, ושם מבאר, כי אשת אריסטובולוס אחי אגריפס היתה יוטיפי בת שמשגרים מלך חמת (אמסה) וילדה לו בת ושמה גם-כן יוטיפי והיא חרשון; אשתו של המלך אגריפס, קפרוס, היתה בת פצאל (בן פצאל אחי הורדוס) מאשתו שלום-ציון (סלמפטי) בת המלך הורדוס ממרים החשמונאית. אשתו הראשונה של הורדוס השני, מלך כלקיס (אחי אגריפס), היתה מרים בת יוסף (בן יוסף אחי המלך הורדוס) מאשתו אולימפיס בת הורדוס מאשתו מלתי השמרונית. בני אלכסנדרוס (בן הורדוס ומרים החשמונאית) מאשתו גלפירה היו אלכסנדרוס (הצעיר) וטיגרנס, שעזב את דת ישראל ונעשה למלך בארמניה, וכמרכן גם טיגרנס השני, בן אלכסנדרוס הצעיר, היה למלך בארמניה ועזב את דתו. — על-דבר הנציבים הראשונים אחרי מות אגריפס, קוספיוס פדוס וטיבריוס יוליוס אלכסנדר, שמשמו משנת תת"ד עד תת"ה, 44 עד 48, כתב יוסיפוס כאן מעט מאד, והאריך ב„קדמוניות“, ספר כ, פרק א ופרק ה.

פרק י"ב (קדמוניות, כ, ה, ג, עד סוף פרק י). א. את מספר ההרוגים במוצאי בית-המקדש מסרתי בפנים על-פי ההוצאה הישנה של ספר „מלחמת היהודים“. בהוצאת גיזה בא מספר מגזם, שלשים אלף, ב„קדמוניות“ (כ, ה, ג) — עשרים אלף. מכיון שבמאורעות מעין אלה מרגשת תמיד נטיה להפריז במספרים, בהרתי לי את הקטן שבהם. — ב. אנשי-הצבא השומרים על הסדרים בארץ יהודה היו ברפם מן היננים ובני הנכר אשר בסבסטי ובקיסריה, ואיבת-עולם שלטה ביניהם ובין היהודים. את שנאתם ליהודים הראו גם ביום-טוב שעשו להם בהודע דבר מות אגריפס הראשון, כי שחו ושכרו ועשו נאצות גדולות בצלמי אגריפס ובנותיו. הקיסר קלודיוס צוה על הנציב קוספיוס פדוס להפרע מבני הנכר אשר בסבסטי ובקיסריה על מעשי-הנבלה האלה, ולהגלות את פקודי הצבא בני המקומות ההם אל ארץ רחוקה ולהביא תמורתם צבא אחר אל ארץ יהודה; אולם החיבים הבינו לכפר את פני הקיסר ונשארו בארץ יהודה, ושם עוללו רעות רבות ליהודים, משנאתם הגדולה להם, ומתם היו גם הגדודים שהרגיו את היהודים בימי פלורוס והביאו לידי המרד. אספינוס הגלה אותם מארץ יהודה (קדמוניות, י"ט, פרק ט). מן הצבא הזה יצא (ספר ב, פרק י"א, א. — י"ב, ב)

האיש שנבל את כבוד המקדש, וחברו שקרע את ספר התורה. — ג. ממשעות לשון המחבר כאן יוצא, כי טובי השמרונים בקשו את קומנוס ללכת אל הגליל ולעשות משפט בהיבים (הינו, בשמרונים עצמם, שהמיתו את עוליהרגלים!). לעמתיזאת ב„קדמוניות“ (כ, ו, א) מבאר, שטובי הגליל פנו אל קומנוס לבקשו, כי יגאל את דם אחיהם הנהרגים מידי השמרונים, אולם קומנוס לקח שחד מהשמרונים ולא שצה לדברי היהודים, ההרצאה הזאת היא יותר קרובה לאמת. — יונתן בן חנן הכהן הגדול, שעמד בראש צירי היהודים שבאו אל הנציב קנדרטוס לעיר צור, לא היה הכהן המשרת, כי אם מי שהיה כהן גדול לפניו (בימי הנציב ויטליוס, קדם מלכות אגריפס, בשנת ג'א תשצ"ו, 36—37 למנין א'ח), ויהיה אחד מגדולי ההשפעה בארץ יהודה גם אחרי שנדחה ממשכתו. — ו. קנדרטוס שלח את מי שהיה כהן גדול יונתן ואת הכהן הגדול המשרת חנניה בן נדבאי ואת בנו חמן אל רומא, וגם את קומנוס וראשי השמרונים לעמוד למשפט הקיסר קלודיוס. ב„קדמוניות“, כ, ו, ב, הזכירו רק חנניה הכהן הגדול וחנן הראש (כנראה, הפקיד בבית המקדש, ולא נחשב שם לבנו של חנניה הכהן הגדול) עם אנשיהם, שנאסרו בנחשתים (ולא התברר אם רק הקרובים אליהם נאסרו, או גם הכהן הגדול וחנן) ונשלחו אל רומא. המחבר השמיט שם את יונתן הכהן הגדול, אולם במקום אחר ב„קדמוניות“ (כ, ה, ה) מבאר, שיונתן הכהן הגדול בקש את הקיסר לחקים את פליכס לנציב ביהודה — ומכאן ראייה שגויה, כי היה ברומא באותה שעה. והנה ב„קדמוניות“ ספר יוסיפוס, כי בעזרת אגריפינה אשת הקיסר, שנשא אגריפס הצעיר חסד לפניו, יצאו היהודים זכאים במשפטם. — יש להוסיף עוד, כי טציטוס בספר Annales, י"ב, נ"ד, כתב כי בו בפרק היה קומנוס נציב בשמרון, ופליכס — בגליל, ואז פרצה מריבה בין היהודים ובין השמרונים, ושני הנציבים היו אשמים בשפיכות הדם, אלא שרק קומנוס נשלח אל הקיסר למשפט, ופליכס נבחר להיות אחד הדיינים. רב חוקרי דברי הימים נותנים להרצאת יוסיפוס, שהיה צוראיה למאורעות ההם (בשנת ג'א תת"ב — ב, 53, יוסיפוס היה אז בן ארבע עשרה), את משפט הבכורה. יש לחשב, כי רצח עוליהרגלים על ידי השמרונים היה בזמן חגיגות תת"ב (51), והמלחמה שבין היהודים ובין השמרונים היתה בהרף תת"ב (51—52), קנדרטוס בא אל ירושלים בחגיגות אחרים שלחו את שני הצדדים אל רומא. המשפט היה באביב תת"ב (52), ואז הוקם פליכס לנציב בכל ארץ יהודה והגליל ועבריהירדן, ובשנה הבאה (תת"ג — ראשית שנת 53) נתן הקיסר לאגריפס השני את ממשלת הבשן וטרכון ואב"ל אשר בעבריהירדן ולקח ממנו את כלקיס שהיה שם מלך ארבע שנים (משנת תת"ח—48). — ה. על דבר נציבות פליכס ביהודה ספר לנו גם טציטוס במקום הנזכר ובספרו Historiae, ה, ט, ששם הוא מעיד עליו כי „בעצם אכזריותו ומשבתו עשה משפט מלכים בגטות רוח של עבד (המגיע למלוכה)“. גם סויוטניוס ב„חיי קלודיוס“, פרשה כ"ח, כותב על הקיסר הזה, כי נתן כבוד רב לפליכס והקים אותו לראש גדודים ולהקות רוכבים והפקיד אותו לנציב על ארץ יהודה, והוא נשא לנשים שלש מלכות (בנות מלכים). רק שתי נשי פליכס נודעו לנו, האחת היתה נכדתו של אנטוניוס מורע אהובתו קליאופטרה מלכת מצרים (טציטוס), והשנית דרוסילה בת המלך אגריפס הראשון. — קלודיוס מת בשנת י"ד למלכותו ביום השלישי לאידיים של אוקטובר — י"ג אוקטובר שנת 54. מספר ימי מלכותו הזכור כאן מדיק מאד.

פרק י"ג (קדמוניות, כ, פרק ז, עד פרק ח, ח). על דבר הרעות שעשה פליכס לא ספר לנו יוסיפוס כאן בפרוטרוט, ב„קדמוניות“ החיב את הדבור ומסר לנו כי עשה הנציב לפרקים ידאחת עם השודדים, כדי לנצל את העשירים, וגם הסית אותם להמית את הכהן הגדול יונתן, אשר הוכיח אותו על מעשי אכזריותו. וגם נאמנה עלינו עדות טציטוס אספר ב, פרק י"ב, ב—י"ג)

על רשעו ואכזריותו של פליכס. לעון היותר גדול חשב יוסיפוס, כנראה, את המעשים שעשה בעין קיסריה, אם גם הצדיק את מעשהו מצד השעה. אהבת-הבצע של הנציב הזכירה גם ב"מפעלי השליחים", כ"ד, פסוק כ"ד, ולהלן. שם מספר, כי לא המית הנציב את השליח פולוס (כמו שעשה לבעלי-הנסים ולנביא-השקר), רק לשם אותו בנחשתים, למלא את רצון היהודים, — ושם נחשב פליכס לאהוב היהודים, שגם אשתו דרוסילה היתה יהודית. — א. את הסיקריים של זמן פליכס קרא יוסיפוס ב"קדמוניות" בשם לטטים סתם. המלה סיקריים אינה יונית, כ"אם רומית. הוראת המלה Sica מאכלת, ספין עקום של רוצחי חרש. Sicarii נקראו ברומית רוצחים, ביחוד רוצחי חרש. המלה נמצאה גם במשנה בצורת "סיקריקון" (צורה יונית שנגזרה מן המלה הרומית) והוראתה: הענינים הנוגעים במעשי רוצחים ושוודים. במה נבדלו השוודים האלה מהשוודים המזופרים לראשונה, בני סיעתו של אלעזר בן דינאי, לא גלה לנו המתבר. באמת אלה ואלה, וכמ"כ גם בעלי-הנסים במדבר ונביא-השקר, לא היו אלא סיעות שונות של חולמי מלכות-שמים ואוהבי-החרות, שמספרם הלך ורב בתקופת הנציבות השנית, עם התחזקות פח הזדון והתחזקות השערוריה בארץ. — ד. האמונה בנסים ובנפלאות התחזקה מאד בתקופת מלכות-רשע זו, והעם המאמין בדברי הנביאים חפה בכליון עינים לגאלה הבאה בדרך-נס. כל דברי הנביאים שלא התקיימו נכנסו אל עולם התקוה המשיחית, ועוד המון נסים ונפלאות שבאו בסוף ספר דניאל ובספרים הגנוזים. במעמד זה נמצאו הרבה אנשים בעלי-הזיה, ששגו בתלומות והתעו את העם אחריהם; אלה התאמרו לעשות מופתים בשמים ובארץ, ואלה חשבו לקרב את ביאת הגואל, והיו גם מי שחשבו את-עצמם לגואלים. המהומות המשיחיות לא התחילו בזמן פליכס, כי כבר קדם הנציב הזה, בימי קוספיוס פדוס (בשנת ג' תת"ה או תת"ו — 45 או 46), בא "רמאי" אחד אל ירושלים, ושמו תודוס (Theudas), וקרא עצמו לנביא והבטיח לעם לבקוע את מיי-הירדן (כמעשה יהושע, אליהו ואלישע) וקהל המאמינים בו לקח אתו את כל רכושו והלך אחרי עז יירדן. פדוס שלח צבא על מאמיני-הנפלאות האלה, שנחשבו בעיניו למורדים במלכות, והמית המון רב ואת תודוס לקח בשבי וכתר את ראשו והביאו אל ירושלים (קדמוניות, כ, ה, א). כאן השמיט המחבר את ספור המאורע הזה, אולם מפלג דבריו (למעלה, פרק י"א, ו), שפדוס והנציב הבא אחריו טיבריוס אלכסנדרוס נהגו את העם בשלום ובמנוחה ולא נגעו בקדשו — שומעים אנו, כי ישר יוסיפוס את פח פדוס במעשה הזה, וכמו-כן חשב לטיבריוס אלכסנדרוס לצדקה, שהמית את ראשי אוהבי-החרות יעקב ושמעון בני יהודה הגלילי. — ה. ב"קדמוניות" (כ, ה, ו) מספר, כי מספר המאמינים בנביא המצרי, ההרוגים בידי פליכס, היה כארבעת אלפים, ומאתים נלקחו בשבי. — ז. הטענה של היונים (הסורוהלנים) היושבים בקיסריה באה ב"קדמוניות" (כ, ה, ז) בשוני נוסחה: אמנם הורדוס בנה את העיר — אולם כבר זמן רב קדם הורדוס נמצאה על מקומה עיר סורית מגדל-סטרטון, בטרם דרכה שם כף רגל יהודי. היהודים והיונים נחלקו אפוא על-דבר זכות האזרחים בעיר הזאת. — בין אלה ואלה פרצה מלחמה בחוצות העיר וחללים נפלו משני הצדדים, אולם יד היהודים היתה על-העליונה, עד אשר התערב פליכס בדבר ודרש מהם לשקוט תחתם, וכשסרבו היהודים למלא את הפקדה, שלח עליהם אנשי-צבא ואלה המיתו אחדים מהם ובזזו את רכושם.

פרק י"ד (פרשיות א—ג — קדמוניות, כ, ה, ט, עד סוף הספר). א. פסטוס היה נציב בארץ יהודה כשתי שנים (תת"ך—תתכ"ב, 60 עד 62). הוא לשם את לבו לבער את כל "השוודים" מן הארץ, ומפניו זכה לשבח בפי המחבר. ב"קדמוניות", כ, ה, ט, מבאר, שתכף אחרי בואו אל ארץ יהודה נתן ליריירי "שלוש צירים אל רומא, כדי להתאונן על מעשי השו ששעה פליכס בארץ, אולם פלס אחי פליכס המליץ עליו בפני הקיסר גירון (ספר ב, פרק י"ג—י"ד, א)

ולא ענש אותו. וצירי הסורים אורחי קיסריה שחדו את בורוס, מורו וטפרו של הקיסר, להבאיש בעיניו את ריח היהודים יושבי העיר, והקיסר נפתה לדברים האלה ושלל מיהודי קיסריה את משפט האזרחים. — ממעשי פסטוס מס' יוסיפוס רק אחד — שקם בימיו מתעתע חדש ובקש להוליך את העם אל המדבר ולהבטיח לו את הגאלה, והנציב הכריע אותו ואת כל המאמינים בו לטבח. לעמת-זאת פשה נגע הסיקריים בארץ והיא מלאה כלֵה לשד ורצח. פסטוס לא מלא אפוא בשלמות את הפונה „הטובה“, שִׁיחַס לו המחבר וחשב אותה למעשה. בימי פסטוס הקים אגריפס השני עֵלְיָה גדולה על־גבי ארמון החשמונאים והציץ ממנה על עבודת בית־המקדש, וטובי ירושלים והעם השבו, כי הדבר הזה הוא מעשה אשר לא יעשה, ועל־כן הקימו חומה גבוהה על האולם המערבי של בית־המקדש, ובוה הסתירו את החצר הפנימית מעיני המלך וגם מעיני הנציב הרומאי המשגיח על עבודת בית־המקדש בימי־מרצו. המלך וגם הנציב כעסו מאד על הדבר הזה וצוו להרוס את החומה, אך היהודים שלחו עשרים צירים ואתם את הכהן הגדול המשרת ישמעאל בן פיאבי ואת חלקיה, אשר על אוצר המקדש, אל רומא לבקש את הקיסר שִׁירֶשֶׁה להשאיר את החומה על מכוּנה. סבינה פופיה אשת נירון עוררה אותו למלא את רצון היהודים, אולם עכבה את ישמעאל ואת חלקיה — בחור בני־תערובות — בעיר רומא. (קדמוניות, כ, סוף פרק ח). הדבר הזה היה, כנראה, בשנת תתכ"ב—62, קרוב למות פסטוס. ב„מפעלי השליחים“, פרק כ"ה—כ"ו, מספרים הדברים שעברו בין הנציב הזה ובין השליח פלוסוס הטרטי בעיר קיסריה, בשנת תת"ך או תתכ"א (60 או 61). — הנציב אלבינוס שמש משנת תתכ"ב (62) עד תתכ"ה (סוף 64). ב„קדמוניות“ (כ, ט, ב) המתיק המחבר הרבה את גזר־הדין, שהוציא כאן על הנציב הזה, וכתב, כִּי בבואו אל ירושלים השתדל בכל פחותיו להשיב את השלום בארץ ולהקים בה סדרים וצוה להמית המון גדול של סיקריים. אולם מי שהיה כהן גדול חנניה ויתר הכהנים הגדולים וקרובי אגריפס קוסטובר ושואל הרבו לשד וחמס בארץ והרגו את הסיקריים, ואלה תפשו את בנו של חנניה כהן גדול, את סופר־המקדש אלעזר, ואסרוהו והכריחו את אביו לפדות פֶּפֶר נפשו עשרה אנשים מבני חברתם, שהיו אסורים תחת ידי אלבינוס (שם, פרשה ג). קדם מסרו את הנציבות לגסיוס פלורוס צוה אלבינוס להמית את מנהיגי „השודדים“ העצורים בבתי־כלאים ולשחרר את כל „השודדים“ שנתפשו על עוונות קלים, בקבלו כסף פדיון נפשם, ובוה נחרקו בתיהכלאים, אולם כל הארץ מלאה שודדים ורוצחים (שם, פרשה ה). — ב. גסיוס פלורוס היה יליד עיר קלזומיני באסיה הקטנה (לא רחוק מעיר סמירנה), ואשתו קליאופטרה היתה ירידתה של סבינה פופיה, אהובת הקיסר נירון, ועל־ידיה הגיע למשרת נציב ביהודה (קדמוניות, כ, יא, א). הנה כי כן הביאה סבינה פופיה אוהבת־היהודים את הצרה הגדולה והנוראה על ארץ יהודה! פלורוס נעשה לנציב בסוף שנת 64 (ג' תתכ"ה), ובשנה הבאה (ג' תתכ"ה—65) מתה סבינה פופיה (לפי דברי סוֹיטִינוֹס ב„חיי נירון“, פרשה ד"ה, המית אותה הקיסר בידיו), ואז התרה הרצועה, ופלורוס יכול לעשות מעשי זדון ככל העולה על רוחו. — ג. עד־כאן כפל יוסיפוס את הרצאת המאורעות ב„קדמוניות“. — צסטיוס גלוס הוקם לנציב בסוריה עוד בשנת ג' תתכ"ג (63), כנראה מדברי טציטוס (Annalés, ספר ט"ו, כ"ה). הוא בא אל ירושלים לחג־המצות תתכ"ו (66), כי, כנראה, הקשיבה אזנו שמץ דבר־תלונה על מעשי פלורוס ונסע אל ארץ יהודה לבקר אחריו. — ד. לפי דברי יוסיפוס ב„קדמוניות“, כ, ת, ט, הוציא נירון קיסר כתב־פקדה ליפות את פח היונים (הטורים) יושבי קיסריה על־פני היהודים בני העיר סמוך לפטורי פליכס (בשנת תתכ"ב—60), אולם דבר־הפקדה הזה נעצר קרוב לשש שנים — ואולי היתה יד הקיסרית אוהבת־היהודים באמצע, אבל אחרי מותה עלתה טוף־סוף בידי הטורים להשיג את פתשגן הכתב. — ה. יש מי (ספר ב, פרק י"ה, א—ה)

[נציבות פסטוס, אלבינוס ופלורוס]

שחושב, כי התפוגו היננים להרעים את היהודים בהקריבם קרבן-עוף, כמנהג המצריים שבקרב ישראל, ובוה רמזו להם, שהם בני מצריים (מימי מניתון המצרי חשבו היננים, כי היהודים יצאו מגזע המצריים המנדים מארץ מצרים). המעשה הזה והפרעות הראשונות בירושלים קרו בח"ש איר תתכ"ו (66). — ה. ארמון המלך שבו לן פלוורוס הוא, כנראה, ארמון הורדוס ממערב לארמון ההשמנאים בעיר העליונה. — ט. השוק העליון נמצא, כנראה, גם הוא בעיר העליונה, והיה מקום מושב עשירי העיר. — ע"פ החקים הנקראים על שם קטון הזקן (leges Porciae) היה אסור לנציבים הרומאים להלקות ולצלוב אזרחים רומאים בכל המקומות. הענש היחיד הותר על-פי חוק היה ענש גלות. כמובן, לא הקפידו הנציבים בחק הזה — ביחוד מימי מלחמות-האחים ברומא. מעמד „הרוכבים" (equites) נהשב ברומא לשני במעלתו למעמד הזקנים חברי-המועצה (senatores). הם נשאו טבעת-זהב ושמלה עם פסל-ארגמן צרים (tunica angusticlavii).

פרק ט"ו. ה. כל פינת פלוורוס בדרישתו המשנה, לקבל את פני שני הגדודים, מתבררת מתוך פרשה זו. הוא רצה להסיח את דעת עם ירושלים ממנו, כדי שיוכל בינתים להתנפל עם הצבא, שנמצא עמו בארמון המלך, על בית-המקדש ולשלוט את האוצר, וחשב כי הקטטה שתפרוץ בין העם ובין הגדודים, הפאים אל העיר מחדש, תשיכח את הנבלה שעשה. אולם חפצו לא הצליח בידו, כי היהודים שנדחקו אל הבירה ואל הרהבת היר רבים במספרם, עד כדי לעצור בעד הרומאים המתנפלים עליהם משני צדדים, מן הצפון (ביזיאת) ומן המערב (חצר המלך), וליתר בטחון הרטו עוד את האולמים המתגברים את הבירה עם הרהבת. כשנוכח פלוורוס לראות, כי גם בתפשו את הבירה לא יוכל לבקוע אל הר הבית, גואש מהפצו. עכשו הבין פלוורוס, כי גדש את הסאה והוא צפוי לענש על הרצתו שעשה בירושלים, ועל-כן נסה להפיס את דעת העם.

פרק ט"ו. ג. הסבה, שלא רצה אגריפס לשלוח צירים אל הקיסר להתאונן על פלוורוס תכף ומיד, לא נודעה לנו בברור. יוסיפוס כותב, כי דבר כזה נחשב למעשה-איבה — כלפי מי? כנראה, לא רצה אגריפס להחיש את הדבר עד אשר יוציא צבטיוס גלוס, אשר למשמעתו סר פלוורוס, את משפטו. גם הנסיון המר, שתלונת היהודים על פלוורוס במעמד צבטיוס (לעיל, ט"ו, ג) הביאו לידי כל הפרעות הזאת, הכריח אותו לחכות עד אשר יסר פלוורוס ממשמרתו על-ידי הקיסר ולא יוכל עוד להשיע. — ד. הנאום של אגריפס בצורתו זו הוא, כנראה, יצירת המחבר, ונכתב כמו „שצריך היה להיות". יש מי שחושב, כי עוד מטרה אחרת היתה ליוסיפוס בנאום הזה — להטיל את מורא הרומאים על עמי-המזרח הקוראים את ספרו (המשפט הזה הוא צודק, בתנאי שיהיה ברי בידינו, כי גם במהדורה הראשונה — הארמית — של ספרו הכניס את נאום אגריפס בצורה שנמצאה כאן). אולם הרבה חוקרים נוטים לדעה אחרת והוסיבים, כי הנאום, כפי שהוא מסור כאן, קרוב בתכנו ובצורתו לדברי אגריפס השני כמו שנאמרו באותו מעמד. המלך הזה היה מצד אחד איש-הפוכות. ורודף-תענוגים (רשם זה עושים עלינו הדברים המספרים ממנו בספר קדמוניות), אולם מצד שני גם איש משכיל ויודע פרק בהליכות העולם. הוא נחשב בדורו גם לגדול בידיעת תורת-היהודים והלכותיה. ב„מפעלי השליחים" (כ"ו, ב—ג) מספר, כי פלוורוס השליט פנה אליו (בערך שנת תת"כ—60) בדברים אלה: „אשרי חלקי שזכיתי לעמוד לפניך, מלכי אגריפס, כדי להצטדק על כל דברי האשמה שהוציאו עלי היהודים. כי הנה חכם גדול אתה בכל מנהגי היהודים ושאלותיהם (שאלות הדת)". אגריפס בקר פעמים רבות את העיר רומי והיה קרוב להצר שני הקיסרים קלודיוס ונירון, ונכבד בעיניהם. ולפיכך יש לחשב, שידע ידיעה ברורה את כל הליכות הממשלה הגדולה הזאת, את גבולותיה הגיאוגרפיים הרחוקים, את (ספר ב, פרק י"ד, ה.—ט"ו, ד) (גרוש פלוורוס.—נאום אגריפס השני

מדינותיה הרבות ומספר עריהן, את גדל הצבא השוכן בכל מדינה ומדינה לשמור על הסדר, ואת המסים השונים שהוטל על כל אחת לשלם לרומאים. הידיעות הממשיות הנמצאות בנאום הזה הן מקור חשוב לידיעת שלטון הרומאים והליכותיו, וחוקרי דברי-הימים והארכיאולוגיה הרבו להשתמש בהן (כמו שהשתמשו חוקרי קדמוניות צור וצידון בפרק כ"ז שבספר יחזקאל). שאלה אחרת היא, אם באמת הריק אגריפט את ידיעותיו אלה במעשה ההוא. ואמנם נמצאו דברים בנאום זה, שקשה קצת להסבירם מצד השעה ההיא. למשל, התוכחה כלפי העם, לבטל את הטענות על הנציבים הרומאים, שהקטינה מאוד את ערך המעשים הרעים שעשה פלוורוס — עם התרעמת על היהודים, שתחת לכבד את הרשות הם באים עמה בטרוניה על עוונות קלים ומטרבים להיות נעלבים שאינם עולבים — היא מוזרה קצת באותו מעמד, בטרם נסחם הגדל על חללי פלוורוס הרבים, שבכללם לא היו קנאים בלבד, כיון גם נכבדים וטובי-העם, אזרחים רומאים בני מעמד הרוכבים, ולכאורה היו הדברים האלה עלולים להחליש את רשם דברי אגריפט ולהשיג את הפך פונתו. יותר קל להבין דברים אלה, לכשנראה בהם קטום מליצי של מחבר הספר, פרי התקפתו — השקפה על המאורעות לאחור — ומחשבותיו על היחסים שבין היהודים ובין הרומאים קדם התרבו, כי באספקלריה המאחרת הפרעות הגדולה בטלו בפניה כל הנוראות והרעות שקדמו לה. — הטענה, שהעם המשעבד המתקומם להסיר את עלו מעל צואריו אינו אלא עבד מתפרק, היא זרה בעינינו, אולם בודאי היתה לפי הרוח טובי העם ומנהיגיו רודפי השלום עם הרומאים, וגם ברוח הפרושים, שדרשו להכניע תחת שלטון הארץ בתקוה לישועת אלהים אשר תבוא בגס מן השמים ולא בכח אדם. הרעיון, שאבות אבותיו של העם היו טובים ומאשרים ממנו, קרוב לנשמת היהודים, שהסכינה להעריך את הדורות הראשונים („אם ראשונים כמלאכים — אנו כאנשים, ואם ראשונים כאנשים — אנו כחמורים“). המשלים מדברי ימי אתונה וספרטה (קְיִדִימוֹן), שהשתמש בהם אגריפט כדי להראות ליהודים, שעמים אהבי-החפש לפנים מושכים במנוחה בעל הרומאים, היו בודאי ידועים למשכילי היהודים. כבר בימי הכהן הגדול יוחנן הורקנוס באו בני אתונה אל ארץ יהודה בתור סוחרים ונתקבלו שם בסבר פנים יפות, ומועצת אתונה והעם התיכו לכבוד הכהן הגדול היהודי זרזוהו כמעשהם למיטיבי העיר. הדבר היה בימי הארכון אנתוקלס (קדמוניות, י"ד, ה, ה). ועין שִׁירָר בספרו הגדול, חלק שני, עמוד 43, בהערה). עם בני ספרטה באו היהודים במשא-ומתן, לפי דברי ספר-המכבים הראשון (פרק י"ב ופרק י"ד), בימי יונתן ושמעון החשמונאים; ולפי המסרת — עוד קדם זמן החשמונאים, בימי חוניו הכהן הגדול (השלישי), באו צירי אריוס מלך ספרטה אל ירושלים לזכות ברית עם היהודים (שם). הגוזמאות המספרות על-דבר מסע אתשורוש אל ארץ יון נמצאו בדברי ימי מלחמת הפרסים והיוונים של הרודוטס. — העיר אתונה היתה המושלת בערי היוונים אחרי הנצחונות על הפרסים עד המלחמה עם שבטי פלופוניסוס (במאה החמישית לפני מנין א"ה). — על-יד תרמופילי הראה מלך ספרטה לִיאֵוִיִּדֶס (בשנת 480 לפני מנין א"ה) גבורות גדולות ונפל חלל על מרומי-שדה, ועל-יד פֶּלְטוּה (בביאוטיה אשר בין התיכונה) נצח מלך ספרטה פוסניס את הפרסים בשנת 479. אגסילאוס מלך ספרטה חָדַר עם חייו אל לב אסיה הקטנה (בשנות 396—395 קדם מא"ה). אולם האתונאים ויתר שבטי יון התחברו יחד לשבור את קרן הקִיִּדִימוֹנִיִּים השנואים עליהם ושכר לא היה לנצחונותיו. פיליפוס המקדוני הוא המיסד את גדלת המקדוניים, כי הכניע את כל ארצות יון ובוה הכין לבנו אלכסנדרוס הגדול את הבסיס לכבושיו הרבים בארצות אסיה ואפריקה. — הבוז למצרים ולערבים יסודו בשפלות המדינית של שני העמים האלה. ממשלת מלכי בית-הלמי במצרים ירדה מאד מסוף המאה השלישית לפני מנין א"ה. הערבים הנבטיים היושבים בארץ (ספר ג, פרק ט"ז, ד)

אדום העתיקה (עם העיר הראשה „הסלע“ — פטרה) ובעבר-הירדן, שלפנים נלחמו עם היהודים לא פעם ולא שתיים, היו עכשו משעבדים לרומאים לגמרי ושולחים להם צבא צור בכל מלחמותיהם. נהר איסטרוס (גם דנובויוס, בעברית של ימי-הביניים דונא, גם טונא) היה קצה גבול ממשלת הרומאים מצפון — לפי הבנת הגיאוגרפים של הזמן ההוא. רק בימי טריאנוס (אחרי שנת 98 למנין א"ה) עברו הרומאים את הנהר הזה וכבשו את ארץ הדקלים (רומיניה של זמננו). — הייננים העתיקים חשבו, כי מצפון לנהר הזה אין שום בריה יכולה לעמוד מחמת הקר (הרוורוס). גם אגריפס הזכיר במשך באימו את הקרזה הגדול שבארץ תרציה (שהיא מדרום לנהר הזה). על כל-פנים הרומאים כבר ידעו, שאין כאן קצה עולם-הישוב. — בשם ארץ לוב נקראה כל ארץ אפריקה הצפונית ממערב למצרים עד קצה המדבר הגדול הנקרא צחרא (סחרה). ארץ בריטניה נגלתה בפעם הראשונה על-ידי יוליוס ציזר, שנסע שמה עם חילו שתי פעמים, אך לא החזיק שם מעמד. כבוש הארץ הזאת התחיל בימי קלודיוס ונגמר בזמן מאחר — בימי אספסינוס. את האי בכל הקפו לא כבשו הרומאים מעולם, ועל-כן לא ידעו את גבוליו על-בריטניה ונטו להפריז במדתם. ארץ עטיה (אסיה הקטנה), וביהוד תלקה המערבי, היתה מרבה באוכלוסים מאד. בערים הרבות ישבו גם יהודים במספר גדול, ומכסת התרומות לבית-המקדש מן הארץ ההיא היתה גדולה מאד. ההנייכים והקולכים ויתר עמי הים השחור נכנעו לרומאים אחרי מפלת מתרדת מלך פונטוס וטיגרן מלך ארמניה, ביחוד בימי פומפיוס והבאים אחריו. הים השחור היה ידוע בזעפו עוד בימי הקדם, ועל-כן נקרא בשם הים „השוגא אורחים“ (פונטוס איכסינוס) ובלשון סגיינבור „ים מכניס אורחים“ (איכסינוס). כבוש התרכים נשלם בימי הקיסר קלודיוס, הלגינות הרומיים השומרים על הארץ נמצאו מצפון-מערב לה, בארץ מסייה, שחבר כאן המחבר עם איליריה. הדלמטים, שישבו בארץ הנקראה על שמם עד היום הזה, נכנעו בימי אוגוסטוס קיסר. מספר השבטים של הגליים (כאן שלש מאות וחמשה) אינו שוה אצל כל הסופרים. קץ כבוש הגליים היה בימי יוליוס ציזר, מני אז שקטה הארץ ויושביה נעשו לאנשי שלום (רק בקצה הצפון, בארץ בטביה ובלגיה, פרצו עוד מרידות), ועל-כן הסתפקו שם הרומאים במצב קטן מאד, אלה ומאתים איש שחננו בעיר לוגדונום (ליאון), היא העיר הראשה. הלויסטינים, שישבו בארץ הנקראה עכשו פורטוגל, נכנעו לבני הרומאים אחרי מלחמות קשות בשנת 137 לפני מא"ה, הקטברים אשר בצפון צייהאי הפירינאי — בימי הקיסר אוגוסטוס. גבול גרמניה היה בימים ההם הנהר ריינוס (אחרי המפלה של ירוס בשנת 9 למנין א"ה), ושם חנו ארבעה לגיונות שלא הזכירו כאן (הם הלגינות שעמד בראשם ויטליוס, מי שנקרא אחר-כך לקיסר). גם הפרתים נחשבו כאן לגיטימי הרומאים, כי בשנת 63, שלש שנים לפני מרד היהודים, בא המלך הפרתי תרדת אל רומא וקבל את הגזר מידי גירון קיסר. אמנם החכמה הזאת לא היתה אלא דבר חיצוני בלבד, ושום מס לא שלמו הפרתים לרומאים. — סקיפיון הזופר כאן ממשמעות הענין אינו סקיפיון הבכור (אפריקנוס), שהכה את הניבעל על-ידי זמה בשנת 202 לפני מא"ה, כיראם סקיפיון הצעיר אמילינוס (הנקרא גם נומנטינוס) שהפך את העיר קרתחדשת לתל-שממה, אחרי שפל יושביה נפלו באש ובחרב, בשנת 146 לפני מא"ה. — הייננים היושבים בקיריני היו מן השבט הדורי. מלכי בית-תמי כבשו את ארצם, ויהודים רבים התישבו שם. אחרי נצחון אוגוסטוס על אנטוניוס וקליאופטרה, נכנעה ארץ מצרים יחד עם קיריני תחת יד הרומאים. המרמריים ישבו מדרום-מערב לקיריני ונכנעו גם-כן בימי אוגוסטוס. בשם סירטים (= שרטונים) ונסמונים נקראו הארצות לחוף הים שבין קיריני ובין ארץ קרתחדשת (טוניס), ושם הים עמק מאד ומספן לאניות. המורים או המורטינים הם יושבי קצה מערב אפריקה הצפונית עד הים (ספר ב, פרק ט"ז, ד)

האטלנטי, בארץ הגדולה, "שלישית עולם הישוב" היא כל אפריקה הצפונית שבין חוף הים ובין המדבר, ויושביה נקראו כאן בשם כולל "כושים" (אתיופים). בזמננו קוראים להם "ברברים". — על־דבר היהודים אשר בארץ חדיב עֵין ספר ראשון, פתיחה, ב (בהערות). מלכי חדיב היו גבנעים למלכי הפרתים. — ההשקפה, כי כל שלטון ארצי תלוי ברצון האלהים ובגזרתו, היתה לאסיים וגם לפרושים. זוהי גם השקפת ירמיהו הנביא בשעתו. — בלשון־ערומים השתדל אגריפט להשפיע גם על רגש־הדת של שומעיו. באמת מצאו כבר החכמים הנזוטים לדעת הקנאים תחבולות להערים כנגד חקי השבת במלחמה (שמאי היה אומר: "עד רותה, אפילו בשבת"). אגריפט פָּנָן לדעת אלה, שלא נקל היה בעיניהם לחשב את מלחכת התרות למלחמת־מצוה. — האיום של אגריפט, כי היהודים בכל ארצות הגולה יספו בעֵזֶן אחיהם המורדים בארץ־ישראל, לא היה מחסר יטוד, כפי שאנו רואים מן הפרקים הבאים. מנאזמו של אלעזר בן יאיר במצדה לזמרים אנו, כי לוחמי התרות בארץ־ישראל היו שגואים על רב יהודי הגולה יותר משגואו על הרומאים, והסגה מובנה מאליה. — גם אגריפט בעצמו נמצא במצב קשה מאד, בחור מלך יהודי, בשעת מלחמת אחיו ברומאים. דברי אגריפט, כי פזורי היהודים נמצאו בקרב כל העמים ובכל ערי הישוב, אינם צריכים חזוק. דוגמתם מצאנו בהרבה מקורות של הזמן ההוא. בספר "קדמוניות" (יד, ז, ב) הביא יוסיפוס קטע מדברי הסופר היווני הידוע סטֶרְבּוֹן איש קפודקיא, שמת יותר מארבעים שנה קִדְם מרד היהודים, על־דבר ישובי היהודים במצרים ובקיריני, שהגיעו שם לתקף ממשלה והמריצו רבים מעמי הארץ להתייהד, ובכלל דבריו: "היהודים נמצאו כמעט בכל ערי האדמה, וקשה למצוא מקום בעולם, שאין העם הזה שרוי בתוכו". כמִי־כן נמצא גם ב"מפעלי השליחים", ב, ה; ויושבי ירושלים היו יהודים אנשים יראים (יראי אלהים) מפל העמים". בעער גדול כתב הפילוסוף הרומאי סְנֶקָה, צורר היהודים (הוא רבו של גירון קיסר, ונהרג על־יָדוֹ), על היהודים, כי הצליחו מאד, עד אשר נתקבלו בכל הארצות. אמנם לא בכל מקום היו אוכלוסי ישראל מרבים במספרם — האוכלוסים הצפופים ביותר היו במצרים ובקיריני, בסוריה ובאסיה הקטנה — וגם מעבר לנהר פרת. — השבעת העם ב"מלאכי האלהים הקדושים" מסמנת את אמונת היהודים בטוף ימי הבית השני. בְּדָאי, מלאכי אלהים" כאן אינם הנביאים (כמו שהיו עוד בדברי הימים, ב, ל"ו, ט"ו—ט"ז), כִּי־אם הפמליה של מעלה. עוד בספר־קהלת נחשב המלאך למתוך בין האדם ובין האלהים (ה, י"ב). ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא וכו'. אמנם יש חושבים, כי "המלאך" כאן טעות־סופר. עוד יותר מפתחת האמונה במלאכים בספר־דניאל, ומה־גם בספר־חנוך. אמונה זו היתה חביבה בעקר על האסיים, אולם גם הפרושים נטו אחריה — אף כי, כנראה, השתדלו לצמצם אותה מחמת סכנה לטהרת הדת ולאמונת היהוד, — בעוד שהדוקים התרחקו ממנה. — ד, מדברי אגריפט אלה אנו למדים פרט אחד, שהשמיט אותו המחבר בהרצאה הספורית — והוא, שסרבו היהודים לשלם את המסים לממשלה. מתי? האם עוד קִדְם לַד התיכיל של פלוורוס (למעלה, פרק, י"ד, ו), ולפִי־זו השד קשור בסרוב הנזכר, או אחרי יציאת פלוורוס הדלו היהודים לשלם את המסים?

פרק י"ז. א. נאום אגריפט והשפעתו ותוצאותיו באו כאן בהכרח פסיכולוגי. כשדרש אגריפט הכנעה תחת יד הרומאים בכלל, מצא עוד אונים קשובות לטענותיו הנמרצות ועדין היה בידי טובי־ירושלים פֶּחַ לעצור בעם ולהטותו לרצון המלך. אולם כשהזכיר המלך גם את שם פלוורוס הארור, מיד הפך את הקערה על פיה ורשם דבריו חלף לגמרי — ועכשו מצאו שואפי החרות שעת־הפֶּשֶׁר למשך אוריהם את כל העם, שקפץ רגזו על המלך. אגריפט נחמד בעיני העם והכרח לעזוב את העיר. יוסיפוס לא הודיע לנו את הזמן המדויק של נאום אגריפט (ספר ב, פרק ט"ז, ה. — י"ז, א)

הדבר, אך ראוי לחשב, שזה היה סמוך לחצי חודש סיון. — ב. המחבר לא באר לנו, מי היו כובשי מצדה מידי הרומאים. מן פרשה ה' נראה, שאלה היו הקנאים (או ה"סיקריים") מסיעתו של מנחם בן יהודה הגלילי. על-כ"פנים היה רצח המצב הרומאי במצדה מעשה מרד. בירושלים התחיל את המרד אלעזר בן חנניה הכהן הגדול, שהיה פקיד בבית-המקדש. פקיד הבית היה אחד מטובי הכהנים ומשפתו היתה אחת החשובות ביותר. התחברות אלעזר לקנאים היא מאורע מכריע. כי עמו עברו בל"ספק רבים מן הכהנים המיחסים ויושבי ירושלים האמידים אל המורדים (תוצאות רצח פלורוס בירושלים). אלעזר לא היה לכתחלה מבני ברית הקנאים, — להפך, בימי הנציב אלבינוס נתפש בידי הקנאים, אשר דרשו כפרו מאביו פדיון עשרה אנשים מבני חבורתם שהושיב הנציב בכלא (קדמוניות, כ, ט, ג, ועין למעלה בהערה). גם אחר-כך היה איש-מלחמה לסיקריים ולחלק הקנאים. אלו רצינו להשתמש במשלים מתולדות המהפכה הצרפתית, היה עלינו לחשב את אלעזר בן חנניה לאחד מגנשי ה"ג'ירונדה". בתור פקיד בבית-המקדש בטל את זבח-התמיד לשלום הקיסר ובוה עשה פמבי גדול לפריקת על הרומאים. בתלמוד (גיטין, נ"ו, ע"ב, גם בירושלמי) מספר בלשון-אגדה, שמבטל קרבן הקיסר נקרא זכריה בן אבקלוס, הוא בודאי זכריה בן אמפיקלוס מן הכהנים שהוזכר להלן (ספר ד, ד, א) בתור אחד ראשי הקנאים. המסרת התלמודית יש לה אפוא ערך היסטורי, כי בודאי היה לכהן הקנאי הזה גם-כן חלק בתקנת-המרד הזאת. על-כ"פנים בזה הדר המרד גם אל היכל ה'. — ג. בראש הכהנים הגדולים, שהתנגדו למעשה הנמחר הזה, עמד אביו של אלעזר עצמו, הוא חנניה הכהן-הגדול, או חנניה בן נדבאי, שהוזכר כבר לעיל, בפרק י"ב, ו. הוא הוקם על-ידי הרודוס מלך בלקיס לכהן-גדול, כנראה, בשנת תת"ת — 46, והארץ ימים במשלתו עד שנת תתי"ט — 59 (מה שלא זכה שום כהן גדול אחר בדורות ההם). גם אחרי שמטר את משלתו לישמעאל בן מיאבי ולבאום אחריה, היה בעל השפעה מרבה מאד בירושלים. בימי הנציב אלבינוס היה חנניה ראש-המדרים בירושלים והבין להלך עם הנציב ועם טובי העם. הוא היה אוהב כסף, ועבדיו עשו קנוניה עם כל מיני חמסנים ובעל-יורוע, כדי להוציא את המעשר מן הגרנות אל אוצר אדוניהם, ובוה גזלו את חק הכהנים הפשוטים, שלא היו להם הכנסות אחרות. כמוהו עשו גם יתר הכהנים הגדולים בימים ההם ומלאו את ירושלים לטורחם וקפחו את הכהנים העניים. מצד זה מובנה שנת הכהנים האלה לכהנים הגדולים, ואין פלא, כי נהרו מהם רבים אל מחנה הקנאים, שהבטיחו אותם להושיעם מידי הרומאים ומידי אחיהם התקיפים יחדו. עם כל הכבוד שרחש יוסימוס לכהנה הגדולה ולנזשאהי — לא יכול להצלים עיניו מהמעשים המגנים של חנניה בן נדבאי ותאר אותם בלי כחל ושרק ב"קדמוניות", כ, ט, ב — ד. יש מי שמשער, כי חנניה זה הוא הכהן הגדול יוחנן בן נדבאי המוזכר בברייתא (פסחים, ג"ז, ע"א; כריתות, כ"ח, ע"א). הברייתא הזאת היא אגדה עממית על-דבר הצנחנות שזוהה העזרה וביניהן: פתחו שערים ופנס יוחנן בן נדבאי תלמידו של פינקאי וימלא כרסו מקדשי שמים". עם כל העקץ הסטירי שבפתגם הזה — רואים אנו כאן יחס של כבוד אל הכהן הגדול הנזכר, שלא גרשה אותו העזרה, כמו שעשתה לבני עלי וליששכר איש כמר ברקאי. מפרשי הברייתא הזאת סותרו גפלאות על פתח-האכילה של הכהן הגדול הרעבתן הזה, ועליו אמרו, שפל ימיו לא נמצא נותר בעזרה. בתור אדם קרוב לשלטון הרומאי, זקן בעל-נסיון ויודע הליכות-עולם וגם בתור עשיר גדול, היה, כמובן, חנניה הכהן הגדול אחד מראשי המפלגה הרוששת שלום לרומאים, ועכשו צמח נגוד גדול בינו ובין בנו אלעזר, שהתחבר עם הקנאים. שאר הכהנים הגדולים, שנמצאו אז בירושלים, היו יוסף בן קמחית, חנן בן חנן, יהושע בן דמנאי, יהושע בן גמלא (או גמליאל) ומתתיה בן תאופילוס, הכהן (ספר ב, פרק י"ז, ג)

הגדול המשרת; כלם רצו בשלום וחשבו את בטול הקרבן לחיי הקיסר לאסון גדול, שתוצאותיו תהיינה קשות מאד. יחד עם התנגדו גם הפרושים למעשה אלעזר בן חנניה, כי ראו בו דבר שהוא כנגד המנהג המקובל וגם חששו מתוצאותיו. בתלמוד נשאר זכר לנגוד זה בספור המחלוקת שבין "רבנן" (החכמים הפרושים) ובין זכריה בן אבקולס (גיטין, נ"ו, ע"א). מן הראוי לחשב, שהפרושים האלה היו מתלמידי בית-הלל, ובראשם רבן שמעון בן גמליאל הזקן ורבן יוחנן בן-זכאי. לעמת-זאת היו הפרושים אנשי-המעשה מתלמידי בית-שמאי (אלה שהתאספו בעלית חנניה בן חזקיה בן גרון ונעצו חרב בבית-המדורש) קרובים יותר אל הקנאים, אם גם אין יסוד להשערת גרין, כי במקום חנניה בן חזקיה עלינו לגרוס: אלעזר בן חנניה בן חזקיה, והוא אלעזר ראש המורדים (כי יוסיפוס הודיענו בפרוש, שאבי אלעזר היה חנניה הכהן הגדול והוא בן נדבאי). — ד. אין לדעת, מי היה שמעון בן חנניה שנשלח אל פלורוס השונא לבקש עזרתו נגד הקנאים ואנשי-שלומם. יש מי שמשער, שזהו בן חנניה הכהן הגדול, — ולפירוזה קרא האיש הזה לפלורוס הרשע זעום נפש אחיו להלחם באחיו בן אביו. השערה זו קשה לקבל. שאול וכוסתובר קרובי המלך אגריפס כבר נודעו לנו ממעשי הלד והחמס שעשו בירושלים בימי הנציב אלבינוס על-ידי גדודי פוזחים שנשכרו להם בכסף להעשירים על חשבון טובי-העיר (קדמוניות, כ, ט, ד). עכשו נחפסו החמסנים הגסים האלה לעמודי השלום ולדורשי שלות ירושלים. אגריפס היה גם הוא מבית הורדוס, אולם במדותיו נבדל לטובה משני קרוביו הנזכרים, ועוד הזכר בספר הזה שתי פעמים (על-דבר מותו עין להלן, ספר ד, ג, ד). — דרויש שר הרוכבים היה, כנראה, גם הוא מורע היהודים הבבליים (הבאים מעבר נהר פרת), שהושיב אותם הורדוס בשעתו בארץ הבשן, כדי שיחזקו את ממלכתו בפני בני-הנכר הרבים היושבים שם, וגם נתן להם את עיר בתירא לנחלת. פיליפוס בן יקים היה, בודאי, מורע הבבליים האלה. הוא היה חשוב מאד בעיני אגריפס ומפקד צבאותיו בארץ הבשן והגולן. יוסיפוס הקדיש לו פרשה שלמה בספר "חיי יוסף" (י"א), וספר שם על-דבר ישיבתו במבצר גמלא. גם אחותו ישיבה עם משפחתה במבצר הזה (להלן, ד, סוף פרק א). — ה. ביאת חיל אגריפס אל ירושלים הביאה לידי מלחמות-אחים. הנגוד בין הכהנים הגדולים (ביחוד חנניה) ובין הקנאים התחזק מאד. הכהנים הגדולים וטובי העם התחזקו יחד עם חיל אגריפס והגדוד הרומאי השוכן בעיר ובקשו לגרש את הקנאים ואנשי-שלומם מהר הבית. מלחמת-האחים הזאת — הראשונה בשעת המרד הגדול ברומאים — החלה, כפי שמתבאר מהחשבון הבא להלן בפרשה ו' וז', ביום השמיני (או השביעי?) לחודש אב (תתכ"ו—66), כלומר, ארבע שנים מכינות, קדם ששלח טיטוס את איליה-הברזל לנגח את חומת העזרה וחדר אל חצר המקדש; נפלא הדבר, כי יוסיפוס, אשר אהב להטעים את הימים שהכפלה בהם פרענות, לא שם לב לדבר הזה. — ו. הקנאים ואוהבי-ההפש הרבו להשתמש באספות-הקדש לצרכים מדיניים (עין למשל, למעלה, פרק א, ובמקומות אחרים), ועל-כן חזקו הרומאים תמיד בשעת המועד את המצב אשר בירושלים (בבירה). המעילה המדינית בקדשת ההיכל הדתית הביאה לידי חשדנות גדולה מצד הרומאים, ששמחו בדיעבד לחרבן בית-המקדש ולא נתנו לבנותו מחדש. — אלעזר בן הכהן הגדול חנניה. אחר-כך נלוו אליהם הקנאים הקיצוניים, הטיקריים, שהתיתחה אליהם, כנראה, סיעתו של אלעזר באיבה ובפחד, כי ברצם היו אנשים נקשים ובעלי-זרוע ושונאים נמרצים לבעלי הרכוש. ההכרח בפני המתנגדים להם חבר אותם יחד, וההתחברות הזאת הביאה לידי נצחון על חיל אגריפס, שהכרח לעזוב את העיר העליונה ולהמלט אל חצר המלך — אל מצודת ארמון הורדוס, ששם נמצא הגדוד הרומאי (ספר ב, פרק י"ז, ג—ו)

(הקוהורטה) שהשאירוהו פלורוס בירושלים (עז-עכשו עמדו, כנראה, הרומאים האלה מרחוק למלחמת האחים). אולם, כמו בכל מרידה ומחפכה, עלו עכשו לגדלה הסיעות הקיצוניות, שלא נבהלו משום אמצעים המביאים אל התכלית. ההמון הגס נצח את המישבים בדעת, והשנאה המעמדית של העניים אל העשירים הביאה לירי מעשי הריסה ושלד. בית חנניה חכה הגדול וארמנות אגריפס ובריניקי נפלו לקרבן על מזבח השנאה הגדולה של העם. המרידה הביאה לידי מהפכה חברתית, שגם לה היה מנותן טעם של "מלכות שמים" לפי השקפת הקנאים הקיצוניים. שרפת הארכיונות פונה להפקעת החובות. בדרך הזה משכו אליהם הקנאים את דלת-העם וכל השקועים בחובות — אולם הוסיפו להרחיב את הפרץ שביניהם ובין בעלי-הרכוש. טובי העם נבהלו מפני המעשים האלה ומשכו את ידיהם מן הריב ושקטו תחתם — ובמסתרם נשאו את עיניהם לעזרת הרומאים, אוהבי ה"סדר". רק חנניה הכהן הגדול, שהקדיח את תבשילו מאד, לא מצא דרך להשלים עם המורדים והכרח לברוח עם צבא המלך. אולם גם בקרב לוחמי-התרות קמו עכשו בהכרח סכסוכים גדולים. אלעזר בן חנניה הפסיד למי-שעה את השפעתו, ולא יכול להציל גם את גפשו אביו, וכל הנהגת המרד עברה לידי הקנאים הקיצוניים והסיקריים. — ז. אחרי הנצחון על חיל אגריפס פנו הקנאים להלחם על הבירה, כי לא נמצא עוד מי שימחה בידם ויתנפל עליהם מאחור. מי היו מגני הבירה — אם רומאים או אנשי חיל אגריפס — לא התברר לנו. — ה. ראשית פרשה זו אינה, כנראה, אלא כפל הפתיחה של פרשה ב' (עין למעלה). מנחם היה אפוא ראש הקנאים שכבשו את מצדה ושחטו את המצב הרומאי שם, ולקחו להם את הנשק שטמן הורדוס במכצר. הוא היה בן יהודה הגלילי, מי שהיה "הכם גדול" (בתורה), לפי דברי יוסיפוס. מכיון שהופעת יהודה הגלילי (עין למעלה, פרק ה, א ובהערה) היתה בשנת 6 למנין א"ה, ובינה ובין המעשה הזה עברו כששים שנה, היה מנחם בלי-ספק בן-זקונים למיסד של כת-הקנאים ומנהיגה הרחוני. גם מנחם נקרא בשם "הכם", כלומר, אדם נושא כתר-תורה, ויחד עם זאת בעל-מעשים. יחוסו ותכמתו ומדותיו עמדו לו להפגד בקרב הקנאים הקיצוניים ולהחליש את השפעת אלעזר בן-חנניה מאד. בידי עלה להקים פרוד בין אנשי צבא אגריפס, שהיו יהודים מרחץ הגשן, ובין אנשי הצבא הרומאי, בני הנכר. הוא נתן ליהודים לצאת בשלום מן הציר ולשוב בשלום אל ארץ הבשן, והרומאים נשארו לבדם בארמון הורדוס. לא מאהבת היהודים עשה מנחם את הדבר הזה — הן את חנניה הכהן הגדול הכריע לטבח! — ט. רצח הכהן הגדול חנניה נעשה, לפי דברי יוסיפוס, בז' אלול ג' תתכ"ו (66). הקנאים לא פחדו ממצעה כזה, כי כבר עשו כן בשעת נציבות פליכס ליונזן הכהן הגדול. לפי שיטתם מתר היה להמית גם את יידיהם וקרוביהם, שנחשבו בעיניהם לשונאי החרות המדינית (קדמוניות, י"ח, א, ו). הכהן הגדול חנניה היה שנוא על רב העם, ומפל-מקום עורר הרצח הזה התרגזות גדולה בירושלים, כי הן היה הנרצח בשעתו נושא המשרה הקדושה ביותר; — לא רק אוהבי-השלום וטובי-העם בלבד, כי-אם גם כל בני ירושלים התמרמרו מאד על מנחם, בן-הגלילי, שבא אל עיר-הקדש והקים עצמו שם לשופט ולא נבהל מרצח מי שהיה כהן גדול! בנגוד הטבעי הזה השתמשו אלעזר בן-חנניה והקנאים המחזיקים בימינו, כדי להפטר ממתנגדם המסכן, אשר הוציא מתחת ידם את הנהגת המרד. אוהבי-השלום שבירושלים עזרו בידו ושמוחו, שצלה בידם להביא לידי מריבות-אחים בקרב לוחמי החרות, וקוו שעל-ידי זה יחלישו את אלה ואלה ויכרתו ברית-שלום עם הרומאים. בידי סינת אלעזר ועם ירושלים הצליח לנצח את אנשי מנחם ולהמית את החכם ואת מתיר-סודו. נפלא, כי בכל הפרשה הזאת והקודמת לא קרא המחבר למנחם ולסיעתו בשם "סיקריים", רק בשם "שודדים", "מורדים" טחם. לעמת זאת שמענו בספר ז' (פרק ה, א), (ספר ג, פרק י"ז, ו-ט)

כי הקנאים האלה הם "סיקריים". בכנויים השונים של לוחמי-החרות משתמש יוסיפוס בערבוביה, ואין להוציא מזה מסקנות ברורות על-דבר חלקת המפלגות השונות בקרב המורדים. י. אחרי רצח מנתם נעשה שוב אלעזר בן חנניה לראש המנוגינים בירושלים, אולם גם המעשים הנוראים של הקנאים וגם רצח אביו ומשפחתו ושרפת ביתו על-ידי לוחמי-החרות הקיצוניים לא העירו אותו להאזש מן המרד ולהטות את הדברים בחשאי לצד השלום עם הרומאים. הרי כגון אות מבהק עד-כמה הכה רעיון השתרור המדיני שרשים חזקים בקרב העם היושב בירושלים, ביתוד בקרב הצעירים, — כי אפילו תצטוועי הסיקריים לא עצרו כח להחלישו. בשנאה לרומאים נשתנו כל אוהבי החרות, וגם אלעזר בן חנניה הכהן, שלפי מעמרו ומסירת משפחתו היה צריך להקפיד במצוות התורה, התיר לחלל את השבת לשם הנקמה ברומאים, וגם ערב את לבבו לחלל את הברית הכרותה אתם! כמה ימים עברו מיום ט"ו באב עד אשר בערו לוחמי-החרות את שארית האויבים מן העיר — לא נודע לנו בכרוור. על-כל-פנים לא ארכו הימים הרבה, כי הרי בראשית תשרי כבר נלחם צסטיוס גלוס בארץ הגליל, כי בחג הסוכות הספיק לכבש את העיר לוד. במגלת-הענית רשום על כ"ה סיון: "אתנטילו דימתנאי מיהודה וירושלים", ועל י"ז אלול: "אתנטילו רומאי מיהודה ומירושלים". אם נחשב, כי המאמר האחרון מכונן למעשי אלעזר בן חנניה, יצא בדינו, כי רבים מן החכמים (זקני בית-שמאי) ישרו את פתו וקבעו את יום הנצחון שלו ליום-זכרון, שאין להתענות בו. אולם על-ידי-זה יצטמצם מאד זמן המאורעות הרבים שקרו אחרי המעשה הזה, המפרטים בתחלת הפרק הבא.

פרק י"ח. א. רצח היהודים בקיסריה, שקרה בו ביום שהמיתו היהודים אשר בירושלים את שארית המצב הרומאי, היה תוצאה ישרה של המרידה. כי בראות היונים הסורים היושבים בקיסריה שנבאשו היהודים בפלורוס, והרומאים לא יוסיפו לעמוד לשטן למעשי נקמתם, מהרו למלא את מחשבתם הרעה על היהודים היושבים בקרבם (גלות היהודים אל גרבתא המזכרת לעיל, פרק י"ד, ה) — לא היתה, כנראה, רק העתקת בית-הכנסת שלהם, אשר טמאו אותו היונים). יוסיפוס פטר את המאורע הנורא הזה, רצח עשרים אלף איש מישראל, במלים מועטות ולא הודיע אותנו, אם נסו היהודים, שעד-עכשו היו יוצאים תמיד ביד רמה כנגד היונים, לעמוד על נפשם. מובן, כי גם הצבא הרומאי החונה בקיסריה עזר ליונים במטבח הזה, אחרי שהתיר פלורוס את דם יהודי העיר הזאת מרב כעסו על מפלתו בירושלים. — בזמן מאחר צמחה קהלה יהודית חדשה בקיסריה, ומשם יצא גם האמורא הידוע רבי אבהו, תלמיד רבי יותנן. אולם העיר הזאת נשארה לסמל-שנאה ליהודים, אשר זכרו תמיד, שהסיגה את גבול ארץ-ישראל ושכללה את אוכלוסי ישראל! רבי אבהו הנזכר דרש עליה: "ועקרון תעקר — זו קסרי בת-אדום, שהיא יושבת בין החולות, והיא היתה יתדת-קוץ ישראל בימי יונים" (מגלה, ו, ע"א). חכם אחר גלה דעתו: "קסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם: הרבו שתיהן — אל תאמן! ישבו שתיהן — אל תאמן! הרבה קסרי וישבה ירושלים, הרבה ירושלים וישבה קסרי — האמן! שנאמר: אמלאה החרבה; אם מלאה זו — חרבה זו, מלאה זו — חרבה זו" (שם). דברי יוסיפוס על מעשי הנקמה, שעשו היהודים בערי היונים שבארץ-ישראל, אינם מדיקים כלל. אפילו אחת מהערים הנזכרות כאן לא נהרסה על-ידי היהודים — בפרשה ה' נפרטו הערים האלה ברבן מחדש בתור עומדות על תלן — בודאי לא נחרבה העיר עזה — וראיה לדבר, שזמן קצר מאד אחרי המאורעות האלה הטביעה עיר זו מטבעות (בשנים 69—75 למא"ה. עין שי"ר, II, עמוד 88), ואף לא העיר אשקלון — שאלמלי היה כך, הרי לא הצרכו היהודים לשלוח אחרי חודשים אחדים צבא גדול להלחם בה (עין להלן, ספר ג, פרק ב). גם השרפה בערים האלה לא היתה גדולה; ספר ב, פרק י"ז, ט — י. — פרק י"ח, א)

[המרידה והפרעות

כנראה, שלחו היהודים באש והחריבו רק את המקומות אשר מסביב לערים. אולם לא עצרו כח להרעיש את חומותיהן. — ב. שנאת הסורים ליהודים היתה גדולה עוד מראשית ימי החשמונאים — ואולי מימים קדומים יותר — ואף־על־פי־כן לא נמנעו רבים מהם לקבל את תורת ישראל. על־כן נמצאו בכל ערי סוריה מלבד היהודים גם „מתיחים“ (Ioudaizōntes) במספר גדול, גרים־למחצה שנקראו גם בשם „יראי ה' מקרב הגוים“, שהזכירו כמה פעמים בספרות האַנְגֶלִינִים, ואולי הם הם הסידי־אמות־העולם שהובאו בדברי חז"ל. בקרב הגרים־למחצה האלה מצא השליח פלוס בקעה רחבה להפיץ שם את תורת הנצרות. המאורעות הנזכרים כאן, בודאי, היו סמוכים לשמועה על־דבר מידות היהודים, באולז של שנת המרד (ג' תתכ"ו, קיץ 66). וגם היהודים היושבים בירושלים, בגליל ובגבול־הירדן חגרו נשק ויצאו בגדודים לנקום את דם אחיהם ולהתנפל על הערים והכפרים של הנכרים. — ג. המעשה שהיה בבית־שאן מספר כאן באריכות, מפני ששמש ענין לחוש הדמטי של המחבר. הוא ראה כאן מוסר אלהים. ההשקפה המבטאה כאן מתנגדת להשקפתו הפללית של המחבר: הוא רואה ביהודים — שכתרו ברית עם היִנִים כנגד אחיהם, שלא נלאה להמטיר עליהם חסרות וגדופים, נגד ה„שודדים“ והלסטים והמורדים — בוגדים שהפרו ברית אחים. דוקא מפני־זה פרשה זו חשובה מאד לחקר נשמת יוסיפוס פלויוס. כאן נזדמן לו מעשה, כשלא היו הרומאים נוגעים בדבר, ועל־כן נתנה בידו רשות לדבר ככל אשר עם לבבו, ולא כסה על רגשותיו ונטיותיו. רואים אנו, כי את היִנים הסורים היושבים בארץ־ישראל שגא המחבר לא פחות מששנאום הקנאים. — ה. מה מספר המחבר על פרעות ביהודים בערים, שקדם ספר לנו עליהן, כי גשרפו או נהרסו (עין למעלה, פרשה א). זה חסר דיוק בהרצאה ההיסטורית! בני אנטיוכיה, שהגנו עכשו על היהודים, נהפכו להם לאויבים ומציקים כעבור שנים מועטות (עין להלן, ספר ז, פרק ג ופרק ה). — ו. הספור על־דבר מעשיו הרעים של נואר, או ירוס, שהפקיד אותו אגריפס לנציב במלכותו בשעה שנסע אל צסטיוס גליוס לעיר בארות, הוא סתום במדה מרבה, וגם ב„חיי יוסף“, פרשה י"א, אינו מובן כל־צדפו. מן הכתוב כאן נראה קצת, שנחשב נואר ליהודי או לגר, אף כי שבע תועבות היו בלבו. ב„חיי יוסף“ מבאר, כי רצה להתניף לסורים יושבי העיר הראשה של אגריפס, היא קיסריה של פיליפוס, שהיו שונאים את היהודים לא פחות מהסורים אשר בקיסריה שעל שפת הים, וקוו כי לרגלי מרד היהודים יחלצו ממלכם אגריפס היהודי וגם נתנו תקוות בלב נואר שיהיה להם למלך. כנראה, ראה האיש הזה סכנה למוזות־רשעתו במעשי היהודים הבבלים יושבי בתירא (ב„חיי יוסף“ נקראה עיר זו בשם אקבתנה), ובא עליהם במחשבת שטן. הוא צוה לקרא אליו שבעים מנשואי־הפנים אשר אתם, ופקד להמיתם בלאט בדרך אל קיסריה. כשנדע הדבר לאגריפס, הסיר אותו ממשרתו. — מה ראו המורדים להחריב את המבצר קפרוס, אשר בערבות הירדן, אחרי כבשם אותו מידי הרומאים? הסבה לא נודעה לנו — על־כל־פנים לא שמש להם אחר־כך למשגב בפני הרומאים. — ז. היִנים אורחי אלכסנדריה קראו לאספת־עם בכונה לשלוח צירים אל גירון־קיסר — כפי הנראה, אמרו לבקש את פניו לקחת מהיהודים את זכות אורחי־העיר, אחרי אשר הגיעה אליהם הידיעה, שעסק הקיסר הזה את זכות יהודי קיסריה. השעה היתה עכשו משחקת להם, כי מרידת היהודים בארץ־ישראל השניאה גם את אחיהם בני־הגולה על הרומאים. מפני־זה קל להבין גם את ההתרגוזה הגדולה של יהודי אלכסנדריה, שישבו בעיר זו בשלנה מאות שנים ופתאם הרגישו בהתמוטטות מצבם המדיני והחברתי. — ח. בפרשה זו ובפרשה הקודמת רצה המחבר ללמד במקצת סנגוריה על מעשיו הנוראים של הנציב הרומאי באלכסנדריה, טיביריוס יוליוס אלכסנדרוס, ולא עלתה בידו, — כי אין הקוראים יכולים למצא שום צד־זכות על רצה חמשים

(ספר ב, פרק י"ח, א — ח)

[פרעות ביהודי הגולה

אלף יהודי אלכסנדריה מטעם השליט הרומאי המשגיח על הסדרים. את הסבה עלינו לבקש, כנראה, במצב המיוחד של הנציב הזה, שהיה בעצמו בן ראש היהודים באכסנדריה, מי שהיה יהודי נאמן לעמו וצפה את שצרי בית-המקדש זהב — ועל-כן צריך היה לעשות פמבי לדבר, שעוב את עמו בלב נאמן ונפש חפצה והוא דורש רק את שלום הרומאים. כדי שלא יבואו להשד אותו במשא-פנים ליהודים — עשה המומר הזה את התועבה הנוראה והכין מטבח שלא היה עוד כמוהו ליהודים היושבים במטרופולין של מצרים, שדודו הפילוסוף פילון שם את נפשו בכפו לפניו, כדי להצדיקם בריבם עם היינים לפני כסא הקיסר קליגולה. — ט. הקטר בין הפרשה הזאת ובין הקודמות אינו מחזר מן הצד ההגיוני. עליו של צסטיוס גלוס על ארץ יהודה החלה לכל המאחר בראשית תשרי (ואולי עוד בחדש אלול), זמן קצר אחרי נצחון המורדים בירושלים. מה הוא יסוד התוכחה הכבושה של המחבר, כי רק אחרי שמעו על-דבר הפרעות ביהודים לא רצה עוד להתמהמה? כנראה, התרעם יוסטוס על צסטיוס שמוזר על-דבר הפרעות ביהודים לא רצה עוד להתמהמה? כנראה, התרעם יוסטוס ולא שלח עזרה לגדוד הרומאי הנמצא בצרה וליהודים אוהבי השלום. באמת היה גם צסטיוס אחד מראשי האשמים במאורעות שקרו בירושלים, כי לא שם את לבו כראוי לטענות העם כנגד פלורוס, בשעה שטר אל ירושלים בחג הפסח. ולפיכך פחד הנציב הזה, פן יתבע אותו הקיסר למשפט, והשתדל לתלות את כל האחריות בפלורוס — בעוד אשר הלז תלה, כנראה, את הקלקלה בצסטיוס, שלא מהר לשלוח לו עזרה, אף כי ידע, שלב העם בירושלים סוער. והנה גם יוסף גזר, כי אחר הנציב את הזמן בבואו לתקן את המעצת. את מספר הצבא שלקח עמו גלוס אפשר לשער בקרוב: הלגיון הרומאי היה על-הרוב בימים ההם בן ששת אלפים אנשי-צבא, מלבד חיל-העזר (auxilia). הלגיונות החונים בסוריה, שהיתה מזינת-הספקר המגיעה עד נהר פרת, גבול הפרתים, היו ארבעה במספר (טציטוס, אנליים, ד, ה). הנציב יצא למלחמה עם לגיון שלם ועם אלפים איש לכל אחד הלגיונות הנשארים, לאמר, עם שנים-עשר אלף בחורי הלגיונות, ומלבד-זאת לקח עמו ששה גדודים (קוהורטות) חיל-עזר וארבע להקות רוכבים — קרוב לששת אלפים איש. כל אלה היו אנשי-צבא רומאים. נוסף על הצבא הרומאי משך אליו את חיל המלכים העוזרים, כארבעה-עשר אלף איש במספר, וביניהם יותר מחמשת אלפים רוכבים. לפיזוה הגיע הצבא של צסטיוס גלוס למספר שלשים ושישים אלף איש, מלבד עבודת הצבא. עם כל החיל הזה בא צסטיוס אל עכו (שתי תבות אלה נשמטו בטעות בספר הפנים) ושמה נאספו אליו עוזרים רבים מערי סוריה, ביחוד בני בארות. אחרי ששלח צסטיוס את צבאו למלט על ארץ הגליל, מהר להמשיך את מסעו לארך שפת הים אל קיסריה, ומשם פנה אל יפו. כאשר הגיע צסטיוס אל ארץ יהודה, מרדו הגליליים בערף צבאו ונגפו את חיל-המטב שהשאיר שם — ברבו חלוצי ערי סוריה. — ל. הרצה שעשו הרומאים ביפו מוכיח על כעסם הגדול כנגד היהודים, שעוררם לבלתי תת חנינה לנשים ולזקנים. — י"א. כשמוע צסטיוס על-דבר המגפה שנגפו היהודים את צבאו בגליל, שלח שמה חיל חדש תחת פקדת צסניוס גלוס, וזה נלחם עם היהודים ליד הר עצמון. אין זה הגבוה בכל הרי הגליל, הוא ההר הנקרא עכשו בשם ג'בל ג'רמק, בקרבת צפת, כיום הר אחד בקרבת צפורי, כמבאר כאן. המורדים נמלטו, כנראה, אל המערות, שנזכרו למעלה (ספר א, ט"ז, ד).

פרק י"ט. מן הראוי לחשב, כי מלחמות צסטיוס בגליל היו במחצית הראשונה של חודש תשרי שנת ג' תתכ"ז (בהודש ספטמבר-אוקטובר שנת 66). — א. אל לוד הגיע צסטיוס בעצם חג הספות, כשעלו יושבי העיר אל ירושלים לרגל. העליה לרגל לא חדלה (ספר ב, פרק י"ח, ח — י"א. — י"ט, א)

[פולמוס צסטיוס גלוס

גם בשעת חרום ומלחמה; כנראה, בטחו העולים בדברי הכתוב: "ולא יחמד איש את ארצו". — ב. ירושלים היתה מלאה עולי רגלים, ובודאי התירו לרם חכמי הקנאים (ואולי גם תלמידי בית-שמאי) להלחם באויבים בשבת, והם יצאו בהמון רב לקדם את פני הרומאים אל הגבעה והכו בהם מכה רבה, אך אחר-כך הכרחו להסוג אחור. הדבר היה בשבת (כנראה, בחול-המועד סכות, או בשמיני-עצרת). שלשה ימים התמחה צסטיוס בגבעה (בפנים נדפס בטעות: בבית חורון). ובעת ההיא הספיקו היהודים לתפול את ראשי ההרים בערף חילו (במעלה בית-חורון). — ג. כנראה, רצה המחבר להחניף לאגריפס, בהראותו את מסירת נפשו לרומאים. כאשר תפשו היהודים את ראשי ההרים בדרך הקשה המוליכה מלוד אל ירושלים (היא דרך בית-חורון תחתון ועליון). בגבעון, שנקראה כאן גבע — מקום, שבו נגפו אויבי ישראל פעמים רבות, (כמו האמורי בימי יהושע, הפלשתים בימי שאול, והסורים בימי יהודה המכבי פעמים), נמצאו הרומאים בסכנה, כי נסגרה הדרך, שבה עברה כבודת הצבא, ורעב ומחסור נשקף לחיל צסטיוס. צריך לחשב, כי צסטיוס התמחמה בגבעה עד כ"ד או כ"ה לחודש תשרי (הפברואר) ואחר-כך העתיק את מחנהו במתינות אל צופים. מסע הצבא העמוס הרבה, שצריך היה להזהר, פן יפיץ את שורותיו והמאסף יפול בידי היהודים הנלחמים בערף הרומאים, נמשך יום שלם או יומים. ואם-כן בא צסטיוס אל צופים בערך כ"ז — כ"ח תשרי ונתנה עם שלשה ימים — גם-כן מפני זהירותו, לבל תקום לו מלחמה מפנים ומאחור. וביום השלישי לתשרי עלה להלחם על ירושלים, וכבש את העיר החדשה, שנאשו היהודים מהגן עליה. צסטיוס עלה על העיר מצפון-מערב (ולא מצפון, כמעשה טיטוס שבא משמרון-שכם, ולא מלוד), לפיכך היתה העיר החדשה לשמאלו, והעיר העליונה מימינו. פלורוס לא רצה שיכבש צסטיוס את העיר, לבל יגלה הדבר כי המרד היה רפה מאד. — לפי דעת יוסיפוס, פגן פלורוס בכל מעשיו למרידה גדולה, כדי לכסות על כל תועבותיו. — ה. חנן בן יונתן הזה הוא, כנראה, הנזכר למעלה, פרק י"ב, ה, ואם-כן יש שם לתקן במקום, את הכהנים הגדולים יונתן ותנניה ובנו חנן" — יונתן ובנו חנן ואת חנניה". צסטיוס הרעיש את חומת ירושלים חמשה ימים, וכנראה, יום כבוש-העיר החדשה (ל' תשרי) בחשבון, אם-כן — עד יום ד' חשון ועד בכלל, וביום הששי, הוא ה' חשון, כמעט עלה בידו לכבש את הר-הבית באפס יד, אחרי שהמורדים נפלו ברוחם — לפי דברי יוסיפוס — ואהבי השלום בקשו לפתוח את שערי העיר לפני הרומאים. — ז. מנוסת צסטיוס בה בעה שכמעט השתרר על הר-הבית היא מעשה מוזר מאד, ולא להגם תלה אותו יוסיפוס בגזרת אלעים. לא כך היו ראשי הרומאים עושים. את הסבה אין לדעת בברור. כנראה, אולי הלחם והרומאים פחדו מאד מפני היהודים העומדים מאחוריהם. עוד יותר מוזר, מה ראה הנציב הרומאי לבחור לו את הדרך המסכנה אשר בה בא, ולא פנה אל דרך שכם, שאינה כל-כך בחזקת סכנה, ואם גם ארכה יותר מדרך בית-חורון. בודאי העלים המחבר פרטים חשובים ממעשי המורדים היהודים אשר במדינה, שגרו את הדרך הצפונית על הרומאים. צריך לחשב, כי עוד ביום ההוא בא צסטיוס אל צופים ומשם יצא ביום המחרת (ו' חשון) אל גבע או גבעון, והקנאים אשר בירושלים רדפו אחריו וגם משני אגפיו התנפלו עליו היהודים. בגבע התמחמה צסטיוס גלוס שני ימים (ו' וז' חשון), אחרי שרבים משרי צבאותיו ואנשי חילו נפלו בחרב היהודים הרודפים אחריהם. — ח. הדרך מגבעון אל בית-חורון עליון היא ישרה למדי, אולם מבית-חורון עליון מתחילה הנקרה המוליכה אל בית-חורון תחתון בשפוע ההר, והדרך הצרה הזאת (מוזר בית-חורון), שארפה הוא רק קרוב לקילומטר אחד, היא המקום המספן ביותר בכל הדרך שבין ירושלים ובין לוד, ופה הספיקו היהודים לחקיף את הרומאים מפל צד. בטוח הקטן הזה כמעט הצליחו היהודים להשמיד יספר ב, פרק י"ט, א — ה)

את כל חיל צסטיוס גלוס, — אלמלא בא הלילה לעזרת הרומאים, ובחשך במלטו אל בית-חורון תחתון. — ט (בפנים בטעות: ז). מת הספיקו הרומאים לבצר את המחנה בבית-חורון אחרי שבאו שמה בלילה — לא נתבאר לנו. אפשר כי נמצאה שם מעין מצודה מן הזמן שעבר שם גלוס במסעו אל ירושלים. גם הדרך מבית-חורון תחתון עד אנטיפטריס עוברת בקרב הרים, ועל-כן פתח המצביא הרומאי מפני היהודים הרודפים אחריו, ומהגם כי נפל לב אנשי צבאו אחר המגפה שהיתה בהם, ועל-כן צוה להחיש את המנוסה והשאיר את כל מכוונת-המלחמה לשלש לאויביו. פרט היום — השמיני לחודש מרחשון (דיוס) — מתאים למספרים הקודמים, אם נחשב, כי זה הפונה ליום מנוסת צסטיוס אל בית-חורון, הוא יום המגפה העקרת, בלילה הבא הצליח להתחמק מרודפיו וביום-המחרת המשיך את מנוסתו דרך אנטיפטריס, כנראה, אל יפו. — שנת שתיס-עשרה לנירון התחילה באוקטובר שנת 65 למנין א"ה. אם-כן היה הדבר הזה בתקופת השנה הזאת (שנגמרה בחודש מרחשון, שבו חכו היהודים את צסטיוס).

פרק עשרים. א. מן הפרשה הזאת אנו למדים, כי פיליפוס בן יקים לא היה בסוד אנטי-הצבא של אגריפס, שכרתו את הברית עם מנחם ויצאו בשלום מירושלים (לעיל, פרק י"ז, ה). בספר "חיי יוסף" (י"א) מבאר, כי מנוסת פיליפוס לא היתה אחרי מפלת צסטיוס, כראם חדשים אחדים קדם לה, בשעה שהיה עוד מנחם בחיים, — מנחם רצה להמיתו, אולם בבליים אחדים מאנשי-שלומו הצילו את פיליפוס ממות, והוא התחבא ארבעה ימים, וביום החמישי התחפש בשומו פאה נכרית על ראשו וברח מירושלים ופנה אל גמלא. יש כאן אפוא סתירה גלויה. — רצח אנטיפס, מי שהיה ממשפחת המלוכה (בית-הורדוס) ונאמן על אוצר הצבור, מספר להלן, ספר ד, ג, ד-ה. — שאול וכוסתובר קרובי אגריפס, שלפנים היו מראשי ההמסנים בירושלים, נשלחו עכשו אל ארץ אכיה (י"ן), ששם התגורר נירון בראשית שנת 67, להתאונן לפניו על פלרוס ולהציל את צסטיוס מענש. — סויתוניוס הרומאי מספר על היהודים (חיי אספסניוס, פרשה ד), כי המיתו את הנציב (praepositus), וכאשר התנפל עליהם המשנה (לגטוס) אשר בסוריה, מי שהיה קונסול, גרשו אותו ושללו ממנו את הגשר, הידיעה הזאת אינה נאמנה, מכיון שבודאי לא היה יוסיפוס מעלים את הדבר, אלו המיתו היהודים שר גדול כזה. על-דבר סופו של פלורוס, מי שהביא לידי המרד הגדול, לא נודע לנו כלום. כנראה, ענש אותו נירון ענש-גלות. — ב. את רצח היהודים בדמשק לא כלל המחבר בתוך יתר הרציחות שהיו ביהודים (שנפרטו בפרק הקודם). מכאן ראינו, שהיה המאורע הזה מאחר בזמן — לא בחודש אלול וראשית תשרי, כראם באמצע מרחשון. נשי הגוים שדבקו בדת-ישראל הזכירו גם בספרות "הברית החדשה". ככה מספר על-דבר הנשים, "יראות אלהים" בעיר אנטיוכה של פיטוידה (באסיה הקטנה) ב"מפעלי השליחים" (י"ג, ג). הנשים האלה מלאו את רצון היהודים והעירו את בני העיר לגרש משם את השליחים פולוס ובר-נבא. כמורכב הובא שם (י"ז, ד) על-דבר הנשים היוניות יראות-אלהים שבעיר תסלוניקי (פיזום: סלוניקי). — ג. חודש מרחשון תתכ"ז הוא המכריע בדברי ימי מרד היהודים. אחרי הנצחון על צסטיוס נבאשו היהודים בעיני הרומאים. אוהבי השלום יכלו עכשו לקנות את ברית הרומאים רק בדם לוחמי-החרות, שמספרם הלך הלך וגדל, ולדבר הזה לא יכלו רבם להסכים. מאין ברהה הכרחו לתת את ידם למרד, אף כי לא האמינו בתוצאותיו. מצד שני מובן גם-כן, מדוע השתדלו טובי-העם, שנטו עדי-עכשו לבקש את שלום הרומאים, לקחת בידם את הנוגת המרד. כי רק הם יכלו לעשות את הדבר בחשבון ודעת וגם לכונן את שעת-הפטר, שבה תמצא ידם לכרות ברית-שלום עם הרומאים (אין לחשב, כי טובי-העם, שנתנו עכשו את ידם למרד, לקחו חלק גם בשכרון-הנצחון ושגו בתקוות משיחיות, כמעשה (ספר ג, כרק י"ט, ח-ט. — כ, ג)

הקנאים המאמינים בנסים). יוסף בן גריון, שנבחר לראש ממשלת-העם בירושלים, היה אחד מראשי אוהבי-החפז, כנראה, מיקירי ירושלים, אין ספק שהוא הוא גריון בן יוסף שהוזכר אחר-כך בספר ד, ג, ט, ושם, ו, א (נהרג אחר-כך על-ידי הקנאים), אולי הוא אחיו של נקדימון בן גריון הידוע מאגדת התלמוד, שגם הוא, כנראה, נהפך לגריון בן ניקודמוס (או ניקומדוס), כאן בפרק י"ז, י. חנן הכהן הגדול היה בן חנן (להלן, ספר ד, ג, ט), שהיה גם-כן כהן גדול, ואחיו של יונתן הכהן הגדול שנהרג על-ידי הסיקריים (למעלה, פרק י"ג, ג). הוא היה בן משפחה רמה, שיצאו ממנה כשמונה כהנים גדולים, המוזכרים בספר "קדמוניות היהודים" בכמה מקומות, וגם בספרות האונגליונים, המשפחה הזאת נקראה בתלמוד "בית-חנין" (אוי לי מבית-חנין, אוי לי מלחישתן" — פסחים, נ"ז, ע"א. מכאן נראה, שהיו "לוחשים" על היהודים באזני השלטונות הרומאים). אבי המשפחה הזאת חנן, או חנין, או חנה (Anna — זה הוא שמו באונגליון) בן שתי (או שת) הוקם לכהן גדול על-ידי קיריניוס, אחרי אשר הגלה ארכלאוס אל ארץ גליה (בשנת ג' תשס"ו — 6 למנין א"ה), ושמש במשמרת-הקדש עד ימי הנציב גרטוס, שהוקם על-ידי טיבריוס (קדמוניות, י"ח, ב, א—ב), לאמר, עד שנת ג' תשע"ד או תשע"ה (14—15 למנין א"ה). אחר זמן קצר הקים גרטוס לכהן גדול את קצר את יוסף הקהן (Kajaphas. שם), שהיה חתן הכהן הגדול אתן (אונגליון, יוחנא, י"ח, י"ג). בימי כהנת יוסף היה עוד חנן בחיים ואחד מראשי המדברים בסנהדריה ובהנהגת העם, ואליה נשלח ישו הנוצרי, לפי מסורת האונגליון של יוחנא (שם, עד פסוק כ"ד), לחקרו ולדרשו, ואחר-כך אל הכהן-הגדול יוסף הקהן להוציא משפטו. יש מי שהיו מונים את השנים לשני הכהנים הגדולים האלה יחדו (למשל, שנת חמש-עשרה למלכות טיבריוס היא ג' תשפ"ח—תשפ"ט, 28—29, נמנתה על שני הכהנים הגדולים חנן והקהן, אונגליון, לוקא, ג, ב). יוסף הקהן האריך ימים במשמרת-הקדש עד שבא הנציב אשר בסוריה ויטליוס אל ארץ-ישראל (בשנת ג"א תשצ"ו—36) והקים לכהנים-גדולים זה אחר זה את שני בני חנן הכהן הגדול, את יונתן (הנוזכר לעיל) ואת תאופילוס. מתיתיהו הבן הרביעי לחנן היה כהן גדול בימי אגריפס הראשון, וחנן הבן הצעיר, הנוזכר כאן ולהלן — שמש בכהנה גדולה שלשה חדשים בימי הנציב אלבינוס (בשנת ד' תתכ"ב—62) ונדחה ממשרתו על אשר נועז לדין דיגי-נפשות בלי הסכמת אגריפס והרומאים. הכהן הגדול האחרון, שהוקם על-ידי אגריפס השני, היה מתיתיהו בן תאופילוס (בן חנן). [עין על כל זאת בקדמוניות, י"ח, ד, ג; שם, ה, ג; י"ט, ו, ד; כ, ט, א; שם, ט, ז]. מלבד הכהנים האלה נזכר עוד במשניות אליהו-עני בן הקהן (פרה, ג, ה), כהן גדול, שבימיו נשרפה פרה אדמה, ורב החקרים חושבים, שזהו הכהן הגדול שקרא לו יוסיפוס (אמ"כ — בטעות) אליהו-עני בן קנתרס (בתלמוד, פסחים, נ"ז, ע"א, נקראה משפחה זו בית-קתרוס) ב"קדמוניות", י"ט, ה, א. — על-כן חשב יוסיפוס את חנן הכהן הגדול (בן שתי) לאחד האנשים המאשרים, יען שהוא וחמשת בניו היו כלם כהנים גדולים (קדמוניות, כ, ט, א), לעמדת-זאת ספרה הבריתא על שבעת בני קמחית, שהיו כלם כהנים גדולים (יומא, מ"ז, ע"א), בעוד שיוסיפוס ידע רק על שני כהנים גדולים מבית קמחית. מכיון שהבריתא מסרה את הדברים, כנראה, משמועה רחוקה (היא חושבת את השם "קמחית" לשם אשה, בעוד שאצל יוסיפוס "קמחית" הוא שם זכר), הנה, כנראה, החליפה את בית-חנן בבית קמחית. לפי דעת דרנבורג בספרו Histoire de Paléatine etc. בצינן ה, העביר חנן הכהן הגדול את הסנהדריה מלשכת הגזית א. ה"חנניות" סמוך לשנת תשצ"ב (30 למא"ה), כארבעים שנה קדם החרבן, כפי שהוזכר בבריתא (שבת, ט"ז, ע"א; סנהדרין, מ"א, ע"א) ובתלמוד בשם רבי [מנהיגי-העם החדשים. חנן בן חנן (ספר ב, כ, ג)]

ישמעאל בן רבי יוסי, בשם אביו (מהפך סדר-עולם), (עבודה זרה, ה, ע"ב). ועל-כן נקראו החנויות גם בשם "חנויות בני חנן", והחנויות האלה חרבו שלש שנים קדם חרבן בית-המקדש, בשעת מריבות-האחים בירושלים. — אחרי מות חנן הכהן הגדול נבנתה מצבה גדולה על קברו (מחוץ לירושלים) והמצבה הזוהרה כאן, בספר ה, י"ב, ב, ו, וי' עי'ן לוח משפחת חנן בסוף הספר). — כנראה, נחשבה משפחת חנן על הצדוקים, ובפרוש שמענו זאת על חנן בן חנן (קדמוניות, כ, ט, א). יוסיפוס ספר על האיש הזה ב"קדמוניות" (שם), שהיה אביר-לב ואכזרי, וב"חיי יוסף" (פרשה ל"ט), — שהיה לוקח שחד; לעמת-זאת כאן (בספר ד, ה, ב) צי'ר לבו המחבר את תמונתו בקוים מאירים מאד ולא יכול לגמור עליו את ההל'ל. הסתירה הזאת היא מזוהה מאד. על-כל פנים היה חנן בן חנן אדם בעל כשרונות נפלאים, איש רצון חזק ורבי-פעלים, אדם המבין את רוח-ההמון ומוצא מסלות אל לבות הרבים, בעל כשרון-נואם נפלא. בשעת-הדחק יכול היה למלא גם משמרת מפקד עליון על הצבא בהשכל ודעת. כל הכשרונות האלה הקימו אותו בראש הממשלה הלאומית בירושלים, אף כי בחירתו לראש היתה, בודאי, למדת רוח הקנאים, שלא האמינו באהבתי-החרות שלו, וביתוד שנא על ראשי הקנאים, שכבר עשו להם שם במאורעות הקודמים ונכחו מחפתו — כמו אלעזר בן שמעון, אחד מראשי הקנאים שנצחו את צסטיוס גלוס, שהיה גם הוא ממשפחת כהנים. — ד. הממשלה בירושלים בקשה להקים מעין "ממשלת כהנים". לכל-הפחות שלשה מהנציבים שהקימה היו כהנים. יהושע בן צפא לא היה, מן הכהנים הגדולים, כייאם, כנראה, ממשפחת כהנים גדולים. לפי דברי המחבר כאן, נשלח האיש הזה אל ארץ אדום יחד עם אלעזר בן חנניה (שרצתה, כנראה, הממשלה החדשה שבירושלים להפטר ממנו ושלחה אותו אל המדינה). והנה בפרק הבא, פרשה ג, הזכיר יהושע בן צפא ראש האורחים בטבריה והוא הנקרא בספר שלישי, ט, ז, יהושע בן שפט (ויש עוד שנויי נוסחאות בשם אביו), שעמד בראש לוחמי-החרות בטבריה ואחר-כך ברח אל טריכי וגם שם נלחם ברומאים וכנראה נפל במלחמה. ואולי זה איש אחד. אלעזר בן חנניה הזכיר כאן בפעם האחרונה, והמחבר לא הודיענו מה היה סופו. ניגר איש עבר-הירדן הצטיין במלחמה עם צסטיוס גלוס (למעלה, י"ט, ב), ועי'ן עליו עוד להלן, ספר ג, ב, ועל-דבר מותו בידי הקנאים — ספר ד, ו, א. בשם ארץ אדום נקרא כל החלק הדרומי של ארץ-יהודה (מרשה, אדורה, בית-גוברין, חברון, בית-צור). הארץ הזאת לא היתה מרבה באוכלוסיה, ועל-כן נפלא הדבר, שנשלחו שמה שלשה ראשי-צבא: ארץ יהודה מצפון וירושלים יחד עם חלק הר-אפרים, שנכבש בימי החשמונאים, הוא הנקרא בספרות המסנה והתלמוד בשם הר-המלך, נחלקה על-ידי הממשלה החדשה בירושלים לשני פלכים (מלבד הפלך המיוחד בכבר הירדן עם יריחו): המערבי מתמנת עד חוף הים (עם לוד ואמאוס ויפו), והמזרחי — גופנא ועקרבתא (עקרבתא היתה הגבול בין יהודה ושמרון. עי'ן להלן, ספר ג, ג, ד). על-דבר שלשת שרי-המדינות יוסף בן שמעון, מנשה ויוחנן בן חנניה (אולי אחי אלעזר בן חנניה, ובן הכהן הגדול הנהרג) לא שמענו יותר בספר הזה. יוחנן האסי הזכיר עוד למטה, ספר ג, פרק ב. — יוסף בן מתתיהו הוא מחבר הספר הזה, אלא שבמסורת היהודים המאחרת (יוסיפון) החלף ביוסף בן גריון, ראש הממשלה בירושלים. את יחוסי לבית אבוהיו פרט יוסף בן מתתיהו בספרו "חיי יוסף", פרשה א, ועל-דבר קורות חייו עד שנעשה שר-צבא בגליף עי'ן שם, פרשה ב ולהלן. העיר גמלא נחשבה כאן לאחת מערי הגליל (תבצורה שבכלל) (אף כי מקום גמלא הנזכרת כאן הוא בארץ הגולן עי'ן למטה, ספר ד, א), בעבר-הירדן, הצפוני. כבר בארתי למעלה, פרק ה, פרשה א, בהערות, כי העיר הזאת נחשבה עד הגליל, ולפיכך נקרא גם יהודה, מיסוד כת-הקנאים לידי העיר הזאת אשר בגולן, בשם ספר ב, כ, ג-ד) [מנהיגי-העם החדשים. יוסף בן מתתיהו]

הגלילי". והנה באמת נמצאה גם עיר בגליל ממש ושמה גמלא, היא הנוכרת בבריתא הסבארת את דברי המשנה, ערכין, ט, ו, על "בתי ערי חומה (כלומר: הערים המקופות חומה, לפי המסורת, מימי יהושע בן-נון) כגון קצרה של צפורי וחקרה של גוש-הלב ויודפת הישנה וגמלא וגדור וחדיד ואנו וירושלים", לאמר: גמלא בגליל וגדור בעבר הירדן" (בבלי, ערכין, ל"ב, ע"א). ורבא האמורא ידע להבדיל בין גמלא שבגליל לבין גמלא שבשאר ארצות (שב, ע"ב). גמלא שבגליל נמצאה, על דעת החוקרים, בהר הנקרא עכשו ג'בל ג'מלא בצפון הגליל העליון לא רחוק מנהר ליטני ומגבול צור (עין על זה מאמרו של הד"ר ש. קליין בכה"ע Monatschrift für Gesch. u. Wissensch. d. Judent. 1917, עמוד 139). הדבר הזה הביא לידי ערבוביה במחקר החדש. אולם נאמנה עלינו עדותו של יוסיפוס בפרשה הסמוכה לזו ולהלן, ספר ד, א, ב, כי גמלא שבספרו היא העיר אשר בגולן. את גמלא שבגליל לא הזכיר יוסיפוס בשום מקום בספריו (ואולי היתה גמלא זו בימים ההם מחוץ לגבול היהודים), ולהפך גמלא שבצפון-הירדן לא הזכיר בספרות תנ"כ (אם לא נאמר כי המשנה שבערכין רמזה לגמלא זו, אלא שהבריתא טעתה בפרושה הגיאוגרפית). ה. בארץ הגליל הקים יוסיפוס, לפי דבריו, סנהדרין גדולה (של שבעים), מעין זו שהיתה בירושלים. ע"פ דין המשנה היו הסנהדראות לשבטים בנות כ"ג ולא יותר (סנהדרין, א, א וכו'). בימי גבניוס הנציב הרומאי כבר היתה סנהדרין מיוחדת בגליל (למצלה, א, ח, ה, ובית-רענן בקדמוניות, י"ד, ה, ד), כנראה, של שבעים. — בית-דין של שבעה, שהקים יוסף בן מתתיהו בכל את מערי הגליל, הוא מוסד משפטי, שלא נודע לנו מספרות תנ"כ. ו. על-דבר יודפת עין להלן, ספר ג, פרק ו וכו'. צלמין (או: צלמון) הזכירה במשנה (כלאים, ד, ט; יבמות, ט"ו, ו), עין קליין Beiträge zur Geogr. u. Geschichte Galiläa's (ליפציג 1909), עמוד 87-89, והיא בגליל התחתון לא רחוק מעיר כובל, עכשו לרבת סלמה. כפר אי-כו-יש חושבים שהוא כפר-עכו המוזכר במשנה, אולם כהני יוסף, פרשה ל"ז, בהוצאת ניזה, הגרסה היא כאן: כפרת-קומוס (לעמדת זאת בהוצאה ישנה — כמו כאן). וצריך עיון. יפה — עין להלן, ספר ג, ז, ל"א. סיגף — ב"חיי יוסף", שם, הוצאה ישנה: סיגו; ובהוצאת ניזה שם לא נמצא כלל. מקום בלתי-נודע. הר-תבור — מקום אספת שבטי הגליל במלחמת ישראל עם סיטרא (שופטים, ד); עין עוד למטה, ספר ד, א, ח. ט חייכי — עין להלן, ספר ג, י, א. טבריה נבנתה על-ידי הורדוס אנטיפס בנחלת גתלי על שפת ים-הגליל, לפי מסורת היהודים — על חרבות העיר הישנה קת. יוסיפוס ספר בקדמוניות" (י"ח, ב, ג), שנוסדה העיר — לכל-הפחות קצתה — על מקום קברים ישנים, ולפיכך החזקו יושביה לטמאי מתים, ואניני-הדעת התרחקו ממנה ורק אסכפוף ועמי הארץ וקבצנים, שהיו ספק-עבדים, ויתר שפלי-יוחסין התישבו שם. אולי בדברים אלה קלקלה שנאת יוסיפוס את השורה, היא השנאה לטבריה, המבצבצת גם בספרו "חיי יוסף". אמנם טמאת המקום של טבריה הזכירה גם בספרות התלמודית. המערות בארץ-הגליל הזכרו כבר למעלה, בספר א, ט"ז, ד, ומבאר שם (ב), שהיו סמוכות לכפר ארבל, על-כן נקראו גם המערות של הארבלים ב"חיי יוסף", ל"ז. עין קליין Beiträge (52-55). עכברא — בגליל העליון בקרבת צפת. הזכירה גם בתלמוד ירושלמי, ערובין, פרק ה. — דף כ"ה, ע"א בפרוס קרוטושין). ימנית או יבנית — ב"חיי יוסף", ל"ז, ימניה (כשם יבנה אשר בשפלה), חושבים שזוהי העיר יבנאל העתיקה שבגבול הצפוני של נחלת גתלי (יהושע, י"ט, ל"ג), וכמו-כן נקראה גם יבנה שבשפלה בשם יבנאל — עכשו: כירבת בנית או אבנית, כשעה אחת צפונה לצפת (Thomsen, Loca sancta, עמוד 70). מרון — בפנים בהוצאת ניזה: Μηρόν, וב"חיי יוסף", ל"ז: Ἀμρῶν, המקום הידוע בקרבת צפת (מירון), שנמצא שם (ספר ב, כ, ד-ו)

לפי המסרת, קבר רבי שמעון בן יוחאי. על-דבר סיליקיה וסוגני שבארץ הגולן עיין להלן, ד, א, א. אמנם היה עוד מקום בגליל ושמו סוגנה, עיין, חיי יוסף, ג'א-ג"ב (שם מבאר, שהוא רחוק עשרים ריס מגברה, ולא פרש אם בגליל העליון או התחתון, כי שתי גברה היו), ויושביו התנפלו על גוש-הלב (שם, פרשה י). — על-דבר בנין חומת גוש-הלב בידי יוחנן בן-לוי עיין, חיי יוסף, י גם ל"ח, שמשם מוכח, כי בנה יוחנן את החומה על דעת-עצמו, כדי שיהיה לו מבצר להשגב כנגד יוסיפוס — ולא על-פי רצונו של זה. מספר הלוצי יוסף בגליל (מאה א"ף, פלם מזינים בכלי-נשק ישן) נפרז הוא בעיני רב החוקרים. — ז, בפרשה זו רואים חוקרי דברי יוסיפוס נחת-רוח יתרה של המחבר, שהחזיק טובה לעצמו על הדברים הגדולים שעשה בגליל וגדש את סאת זכותיו. בודאי עלינו לנהוג כאן מדת-בקרת במספר. יוסיפוס מתפאר, שלמד את הגליליים להלחם כדרך הרומאים, וכל הדבר הזה נעשה על רגל אחת — בשעה שהיה יוסיפוס טרוד במריבות ובסכסוכים עם בני טבריה וטריכי וצפורי ועם יוחנן מגוש-הלב וסיעתו ועם הצירים שנשלחו מירושלים להורידו ממשרתו. יוסף בעצמו לא היה איש-צבא ולא יכול לדעת את טכסיסי-המלחמה של הרומאים מן הנסיון. אולי עמדו לו לעזרה יהודים, ששמשו לפנים בצבא הרומאים (היהודים האדוקים נמנעו מהפנס אל הצבא הרומאי, ורק עברניים, שזוללו בדיני השבת ובשאר מצוות, מצאו שם מקום — ומספר א"ה לא היה רב) או בחיל אגריפס. הערים הגדולות השתמשו מלקחת חלק במלחמת-החרות, ואנשי צבא יוסף בן מתתיהו ברבם לא היו, כנראה, רק בני דלת-העם, בורחים ופליטים ושאר נקשים ומרינפוש, שהסכינו — לפי עדות עצמו — לדרכי גנבה וגזל ואונאת הרבים. יוסיפוס השתדל לתת להם חנוך מוסרי — והחזיק טובה לעצמו על הדבר הזה. אולם הערך של חנוך-המלחמה הזה נראה בעליל לעת בוא אספסיגוס אל הארץ, וכל החיל הגדול שאסף יוסף לא נועז לקדם את פני הרומאים על מרומי-שדה ונמלט אל ערי המבצר. — ז, מספר אנשי-הצבא (ששים א"ף) סותר את המספר שהובא בסוף פרשה ו, ואם נרצה לדקדק עם המחבר, עלינו להחליט, כי ארבעים-א"ף, ישבו על הפלים. בכלל היו כל המספרים האלה יחסיים, כי בשעת המלחמה לא חשו כל החלוצים לקול הקורא.

פרק כ"א. א. בין דברי יוסיפוס על יוחנן מגוש-הלב כאן ובין דבריו בחיי יוסף, פרשה י, יש למצא סתירה. שם ספר — כמסיד לפיתמו — שיוחנן בן-לוי לא היה עני ושווד בתחלה, כי-אם אחד מטובי גוש-הלב ומרודפי-הש"ו, וגם העיר את בני עירו לשמור את הברית עם הרומאים ולבצור את רוח אוהבי-החרות אשר אתם; ורק כשהתקבצו בני הערים הסמוכות (ולא התבאר, אם יהודים הצירים את בני גוש-הלב, או בני-הנכר) ועלו על גוש-הלב ושלחו אותה באש והרסו את חומותיה, קנא יוחנן לעירו ואסף גדוד אנשי-חיל ופשט על שונאי עירו לעשות בהם נקמות, וגם בנה את חומת עירו למשגב גדול מבראשונה. ושם, בפרק ל"ח, הסביר לנו יוסיפוס, כי היה יוחנן מודע ואוהב ישן למנהיג הפרושים רבן שמעון בן גמליאל — וגם להלן, ספר ד, ג, י"ג, כתב המחבר — כאלו בפליטת-הקולמוס — שהיה יוחנן מבני נדיבים. יש מי שמשער, כי בשעת כתיבת יוסיפוס את מלחמת-היהודים היה עוד יוחנן בחיים במאסר הרומאים, והמחבר עוד פחד ממנו, פן יזיק לו בעיני הרומאים — כמו שעשה ליוסיפוס אחד משרידי הקנאים בקיריני (להלן, ז, י"א, ג) — ועל-כן הרבה לדבר בגנותו, וביחוד לשים אותו לרודף שקר וכזב, המביא לשים על כל דבריו-נכליו מעטה-אמת, כדי לפסול את עדותו למפרע. אולם בשעה שכתב יוסיפוס את ספרו, חיי יוסף (סמוך לשנת 96 למנין א"ה) כבר מת יוחנן, ועל-כן לא היה עוד צורך למחבר למעט את דמותו האישית. אך הרוצה ללמד סגוריה על המחבר (ספר ב, פרק כ, ו-ה. — כ"א, א)

[יוסף בן מתתיהו ויוחנן מגוש-הלב

יוכל למצא טעם אחר לדבר: בשעה שכתב את מלחמת היהודים היה עוד הצער והזעם על החרבן חדש, ושנאת המחבר לַחֲבִי החרבן (על־דעתו) קלֶקְלָה את השורה. כעבור עשרים שנה כבר עברה קנאתו במקצת, ולפיכך עצר לֹחֵ לִדְבַר על יוחנן מגוש־חלב בלא עברה יתרה. הפליטים, שנצלו מן הפרעות שבערי הגוים, היו מסכנים מאד, בתור אנשים נִקְשִׁים ומרי־נפש, ושנאתם הגדולה לרומאים וליוֹנִי־הטורים, שהטרידו אותם מגחלתם, כבשה את יתר רגשותיהם, הם היו עכשו השאור שבִּעֵסַת המרד והכריחו את יושבי הגליל, שִׁקְיָמוּ בהם מִצִּנֵּה הכנסת־אורחים, להלחם ברומאים ולקחת מהם נקמה. — ב. מהספור על־דבר מסחר־השמן של יוחנן, שהיה, כנראה, בימי הגשמים ד' תתכ"ז (66—67), יוצא שלמרות המרד ברומאים והפרעות ביהודים בערי סוריה, לא נפסקו עוד יחסי המסחר בין ארץ־ישראל ובין ארצות־השכנים. לפי דברי המחבר ב,חיי יוסף, י"ג, מכר יוחנן את השמן ליהודי קיסריה של פיליפוס, ואלה, כנראה, המציאו אותו אל קהלות היהודים כבסוריה. אֶסוֹר שָׁמֶן הנכרים היה מנהג נפרץ בקרב היהודים בטוף ימי הבית השני. ככה ספר לנו יוספוס (בקדמוניות, י"ב, ג, א), כי ליהודים שלא רצו להשתמש בשמן הנכרים נתן בערים שונות כסף תמורת שמן הצבור (שִׁשְׁמֵשׁ לסיכה במרחצאות) ובשעת המלחמה האחרונה רצו היונים יושבי אנטיוכיה לקחת מהיהודים את הזכות הזאת, אולם הנציב מוציגוס עזב בידם. במשנה (עבודה זרה, פרק שני, ז) נאסר השמן של הגוים (עם הוספה, שרבי — יהודה נשיאה — ובית־דיגו התיירוהו), אולם לא באסור הגאה (ומכאן ראיה, שאותם היהודים היושבים בגולה, שנהגו אסור בשמן המרחצאות, היו מן המהדרים ודרשו סיכה שהיא כשתיה), אך מקור האסור לא נודע, והתלמוד (בבלי, עבודה זרה, ל"ה, ע"ב; ל"ו, ע"ב) הטיל ספק בדבר, אם אסור השמן נעשה על־ידי דניאל, או היה משמונה־עשר דבר שנתחדשו בעלית חנניה בן חזקיה בן גרון, ועל־כִּלְפִינִים לא פשט האסור ברב ישראל. — ג. דְּבַרְתָּהּ במחוז צפורי, בקרבת הר תבור, פוגעת בעמק הגדול, הוא עמק יזרעאל — המקום שנקרא בכתיב־הקדש הַדְּבַרְתָּהּ (יהושע, י"ט, י"ב) ועכשו בפי הערבים דבוריה. המעשה בבני דברתה והגולה שהוציא יוסף מתחת ידם מספר ב,חיי יוסף, פרשה כ"ו, בשנוי־גוסתה קצת. שם מבאר, כי מהר יוסף למסור את האוצר לידי שני אנשים נכבדים ונאמנים על המלך אגריפס ובקש מהם להשיב את הגולה אל תלמי, שהיה יהודי, וסבב בכחש את האנשים, כי הוא אומר לשלוח את הכסף אל ירושלים לחזק את חומותיה. אולם האנשים לא האמינו לדבריו. שם מספר עוד, כי בבוא ההמון הגדול אל טריכי להתנפל על יוסף, והוא ישן אז את שנתו, לא נשאר לו רק אחד (ולא ארבעה) משומרי ראשו, ושמו שמעון, ונתן לו עצה לקבל עליו מות גבורים, כדי שלא לנפול בידי ההמון הסוער. — ה. גם המעשה המספר כאן נמצא ב,חיי יוסף בקצת שנויים (פרשה ל'). — ו. המעשה הזה מספר ב,חיי יוסף (ט"ז—י"ח) קודם מעשה־הגולה של בני דברתה. מימי טבריה הם חמי־טבריה הידועים, שעל שמם נקראה העיר הקרובה לטבריה (לַרְקָת) כדי תחום־שבת בשם תַּמַּת (יהושע, י"ט, ל"ה). כשגדלה העיר טבריה חברה יחד עם חמת לעיר אחת (תוספתא, ערובין, פרק ז, בריאת ב.). — ז. לפי סדר דברי המחבר ב,חיי יוסף (ס"ו), הזהיר את יושבי הגליל לסור מאחרי יוחנן מגוש־חלב אחר־י אשר השיב את צירי הממשלה הירושלמית בכשת־פנים (בעוד, שכאן משתנה סדר הפרשיות), וליוחנן בשארו רק אלף וחמש מאות אנשים, ורפם בני עיר, ורק מעוטם יוצאי צור (פליטים). — המלאכים שלח יוחנן בן לוי אל ירושלים היו, לפי דברי יוסף שם, אחיו שמעון בן לוי ויונתן בן מסיגה. הצירים האלה באו בדברים עם רבן שמעון בן גמליאל, ידיד יוחנן מנעוריו, והוא העיר את חנן בן חנן להוריד את יוסף ממשרתו, וחנן שלח ארבעה צירים אל הגליל לקחת את השלטון מידי יוסף. הדברים (ספר ב, פרק כ"א, א—ז)

שעברו בין יוסף ובין צירי הממשלה בירושלים, המספרים כאן בקצור נמרץ, תופשים שם עשרים ושש פרשיות (צ"ט — ס"ד), ושמות הצירים באו שם בשנוי. ב"חיי יוסף" נעמוד על הדבר בפרוטרוט. — ה — י"א. הדברים המספרים כאן באו ב"חיי יוסף" (ל"ב — ל"ד) לפני ענין צירי ירושלים.

פרק כ"ב. בקצרה ספר כאן המחבר על ההכנות למלחמה. האותות הרעים נפרטו אחר-כך בספר ו, פרק ה. — א. בפעם הראשונה הזכיר פה השם קנאים (זלוטים), (אמנם בהוצאת גיזה נמצא גם השם הזה למעלה, י"ז, ט), וענין עוד למטה, בספר ד, ג, ט ולהלן, ובספר ז, ח, א. הצורה העברית של השם הזכרה באבות דרבי נתן, פרק ד: "וכשבא אספסינוס קיסר להחריב את ירושלים, בקשו קנאים לשרוף כל הטוב ההוא באש". השם "קנאים" (אבל לא במובן כת מדינית) הזכיר גם במשנה (סנהדרין, טוף פרק ט). — ב. שמעון בן גיורא כבר הראה את גבורתו במלחמה עם צסטיוס גלוס (למעלה, פרק י"ט), אולם הממשלה בירושלים פחדה מפניו, — ואולי היה מן החשפים, ושם אביו מעיד עליו, ועל-כן לא נחשב בעיני טובי-העם המושלים, שהיו כלם מבני נדיבים, — ולא הקימה אותו לשר-צבא, על-כן עבר שמעון אל כת הקנאים הקיצוניים (השודדים) והחל להלחם עם טובי העם ולגזול את נחלותיהם, עד שהכרחה הממשלה אשר בירושלים להלחם בו, כדי להשיב את הסדרים. הוא ברח אל מצדה, משגב הסיקריים, שהיו כבר לכתחלה שוטני הממשלה הלאומית, שעמדו בראשה כהנים גדולים ונדיבי-עם.